

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

**ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
МІСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА імені О. М. БЕКЕТОВА**

М. Ю. Карпушенко

**КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЙ
з дисципліни**

БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК В УПРАВЛІННІ ПІДПРИЄМСТВОМ

*(для студентів 5,6 курсу денної і заочної форм навчання
за спеціальністю 8.03050901 – Облік і аудит)*

Харків – ХНУМГ ім. О. М. Бекетова – 2016

Карпушенко М. Ю. Конспект лекцій з дисципліни «Бухгалтерський облік в управлінні підприємством» (для студентів 5,6 курсу денної і заочної форм навчання за спеціальністю 8.03050901 – Облік і аудит) / М. Ю. Карпушенко; Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. – Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2016. – 62 с.

Автор канд. екон. наук, доц. М. Ю. Карпушенко

Рецензент: д-р екон. наук., проф. Т. В. Момот

Рекомендовано кафедрою фінансово-економічної безпеки, обліку і аудиту, протокол № 15 від 10.06.2015 р.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
Змістовий модуль 1 Облікова інформація, управлінська звітність і формування управлінських рішень.....	6
Тема 1 Сутність і місце облікової інформації в управлінні підприємством.....	6
1.1 Функції облікової інформації.....	6
1.2 Користувачі та їхні вимоги до облікової інформації про підприємство, його стан і зміни стану.....	7
1.3 Фактори, що впливають на організаційну побудову бухгалтерського обліку в управлінні.....	8
Тема 2 Бухгалтерський облік в інформаційній системі управління підприємства.....	10
2.1 Бухгалтерський облік як інформаційна система управління підприємством.....	10
2.2 Види бухгалтерського обліку.....	11
2.3 Порівняльні характеристики управлінського та бухгалтерського обліку.....	13
Тема 3 Принципи, методики і техніки підготовки управлінської бухгалтерської звітності.....	15
3.1 Сутнісна характеристика та вимоги до управлінської звітності.....	15
3.2 Підходи та методи побудови бюджетів.....	16
3.3 Бюджетування. Склад управлінської звітності.....	17
3.4 Визначення центрів витрат і центрів відповідальності.....	19
Тема 4 Оцінювання очікуваних витрат для прогнозування та прийняття управлінських рішень.....	20
4.1 Сутність та класифікація витрат підприємства.....	20
4.2 Чинники, що впливають на поведінку витрат.....	21
4.3 Сутність процесу управління витратами.....	24
4.4 Концепції управління витратами.....	25
Тема 5 Облікова політика в ціноутворенні.....	26
5.1 Розробка політики ціноутворення на підставі типів ринку.....	26
5.2 Основні методи визначення ціни продукції.....	27
Змістовий модуль 2 Використання бухгалтерських даних для формування збалансованої системи показників, прийняття екологічних, соціальних рішень, управління ризиками та оцінка якості облікової інформації.....	29
Тема 6 Оцінка вартості підприємств.....	29
6.1 Принципи оцінки вартості підприємства.....	30
6.2 Вартість капіталу підприємства.....	30
6.3 Підходи до оцінки вартості підприємства.....	35

Тема 7 Збалансована система показників у формуванні обліково-аналітичного забезпечення управління підприємством.....	35
7.1 Сутність збалансованої системи показників.....	36
7.2 Підходи щодо формування системи показників оцінки діяль- ності підприємства.....	37
7.3 Складові збалансованої системи показників.....	39
Тема 8 Інструментарій бухгалтерського обліку та звітності в управлінні підприємством.....	39
8.1 Фінансова звітність у системі інформаційного забезпечення управління фінансами.....	41
8.2 Види звітності та її призначення для управління.....	43
8.3 Вимоги до складання фінансової звітності з боку управління.....	44
Тема 9 Бухгалтерський облік для прийняття екологічних рішень.....	44
9.1 Екологічні рішення як частина соціально відповідального бізнесу.....	45
9.2 Сутність політики споживання ресурсів.....	46
9.3 Податкова звітність як підстава для прийняття екологічних рішень.....	47
Тема 10 Бухгалтерський облік для прийняття соціальних рішень.....	47
10.1 Соціальна відповідальність бізнесу.....	49
10.2 Соціальна звітність – принципи складання.....	50
10.3 Кількісні показники соціальної звітності.....	51
Тема 11 Бухгалтерський облік в управлінні ризиками підприємства.....	51
11.1 Сутність і класифікація фінансових ризиків підприємства.....	53
11.2 Принципи управління фінансовими ризиками.....	56
11.3 Бухгалтерські методи страхування ризиків.....	57
Тема 12 Якість облікової інформації та бухгалтерського обліку.....	57
12.1 Вимоги до якості облікової інформації.....	58
12.2 Оцінка якісних показників бухгалтерського обліку.....	59
12.3 Економічні показники оцінки бухгалтерського обліку.....	61
Список джерел.....	

ВСТУП

Мета дисципліни «Бухгалтерський облік в управлінні підприємством»- формування системи знань з підготовки облікової інформації як основи для прийняття обґрунтованих управлінських рішень на всіх рівнях управління підприємством.

Завдання дисципліни: вивчення показників та необхідної інформації, яка може бути корисною для управління підприємством.

У результаті вивчення дисципліни студент повинен знати:

- теорію, методологію, практику формування облікової інформації для сучасних і потенційних потреб управління підприємством;
- теоретичні, методичні та практичні засади використання бухгалтерського обліку як інформаційного джерела в управлінні підприємством;
- порядок формування бухгалтерської звітності для управління підприємством;
- сутність професійного судження та порядок його застосування в бухгалтерському обліку.

Вміти:

- класифікувати облікову інформацію, будувати систему бухгалтерського обліку для потреб управління;
- організувати формування облікової інформації за стадіями облікового процесу, управляти якістю бухгалтерського обліку, контролювати якість облікової інформації;
- здійснювати підготовку бухгалтерської звітності, визначати інформаційні потреби користувачів облікової інформації в управлінні підприємством, консультувати управлінський персонал підприємства щодо облікової інформації, розробляти форми управлінської бухгалтерської звітності;
- формувати управлінську бухгалтерську звітність для управління економічним об'єктом;
- оцінювати інформаційні потреби користувачів, якість облікової інформації та бухгалтерську звітність;
- застосовувати техніки та методики надання облікової інформації для сучасних та потенційних потреб управління підприємством.

Мати компетентності:

- здатність складати управлінську бухгалтерську звітність;
- аналітичного порівняння різних методів обліку;
- здатність до аналітичного дослідження і прогнозування майбутнього стану облікової системи;
- здатність будувати систему бухгалтерського обліку для інформаційних потреб користувачів.

Змістовий модуль 1 Облікова інформація, управлінська звітність і формування управлінських рішень

Тема 1 Сутність і місце облікової інформації в управлінні підприємством

1.1 Функції облікової інформації

1.2 Користувачі та їхні вимоги до облікової інформації про підприємство, його стан і зміни стану

1.3 Фактори, що впливають на організаційну побудову бухгалтерського обліку в управлінні

1.1 Функції облікової інформації

Бухгалтерський облік виконує наступні функції:

Інформаційна функція — це забезпечення користувачів даними бухгалтерського обліку, які їм потрібні для прийняття відповідних рішень. Це показники, які характеризують стан та зміни активів і пасивів підприємства.

Контрольна функція — це можливість здійснювати за даними бухгалтерського обліку перевірку раніше прийнятих управлінських рішень господарського характеру, їх виконання, характер виконання.

Аналітична функція — показники дають змогу виявити відхилення, їх причини, ініціаторів, виконавців тощо.

Оцінювальна функція — можливість за даними бухгалтерського обліку, контролю та аналізу дати оцінку роботи виконавців, визначити фінансовий стан підприємства, оцінити його дохідність, рентабельність тощо.

Рисунок 1.1 – Бухгалтерський облік, контроль та аналіз у системі управління діяльністю підприємства

1.2 Користувачі та їхні вимоги до облікової інформації про підприємство, його стан і зміни стану

Усі користувачі облікової інформації можуть бути розділені на дві групи: користувачі внутрішні та зовнішні (табл. 1.1).

Таблиця 1.1 – Користувачі облікової інформації

Користувач	Необхідна інформація; мета її використання
1 Внутрішні користувачі	
1.1 Власники підприємства та управлінський персонал	Інформація про фінансовий стан підприємства, прийняття управлінських рішень щодо оперативного, тактичного і стратегічного розвитку
1.2 Менеджери різних напрямів діяльності	Інформація про функціонування підпорядкованого напряму діяльності, прийняття управлінських рішень щодо діяльності
1.3 Керівники підрозділів підприємства — центрів відповідальності	Інформація про функціонування підрозділів центрів відповідальності, про витрати, доходи. Прийняття оперативних рішень щодо управління підрозділом
1.4 Працівники підприємства	Інформація про загальний стан підприємства, збереження робочих місць, можливість підвищення оплати праці тощо
2 Зовнішні користувачі	
2.1 Контрагенти	
Дійсні та потенційні інвестори	Інформація про фінансовий стан підприємства, рентабельність, одержані прибутки. Можливість отримання прибутку, прийняття рішень в операціях з акціями, про доцільність вкладення капіталу
Банківські та інші кредитні установи	Інформація про фінансовий та майновий стан підприємства, платоспроможність. Можливість надання кредитів, імовірність повернення кредиту та отримання відсотків
Постачальники та інші кредитори	Інформація про платоспроможність підприємства. Своєчасність оплати рахунків, заборгованості
Замовники, покупці, клієнти	Інформація про фінансовий стан підприємства. Можливість отримання необхідних товарів і послуг

1	2
2.2 Органи державного регулювання і контролю	
Державні податкові інспекції	Своєчасність і повнота сплати податків
Органи Фонду державного майна	Інформація про фінансовий та майновий стан підприємства. Прийняття рішень про корпоратизацію, акціонування, приватизацію підприємств
Органи державної статистики	Узагальнення та аналіз звітності підприємств, підготовка необхідної інформації для вищих органів державного управління
2.3 Інші користувачі	
Профспілки	Інформація про фінансовий стан підприємств, галузей. Підготовка до ведення переговорів з питань праці та її оплати
Широка громадськість	Загальний вплив діяльності підприємства на благополуччя суспільства, на навколишнє середовище
Інші користувачі	Відповідно до потреб

В основу побудови бухгалтерського обліку покладаються вимоги, які висувуються до нього різними користувачами бухгалтерської інформації. До таких вимог належать:

- порівнянність показників обліку з показниками бізнес-плану;
- своєчасність;
- точність;
- об'єктивність;
- ясність;
- доступність;
- економічність обліку.

1.3 Фактори, що впливають на організаційну побудову бухгалтерського обліку в управлінні

На побудову внутрішніх структур бухгалтерського обліку впливають: технологія; організаційна структура; тип виробництва; форма спеціалізації; принципи групування та методи оцінювання об'єктів обліку; організація внутрішньогосподарських відносин; методи формування фактичної виробничої собівартості продукції; робочий план рахунків.

На більшості підприємств деякі з наведених факторів відсутні. Тому під час побудови обліку слід урахувувати фактори, наявні на підприємстві.

Рисунок 1.2 – Вихідні фактори, які визначають загальну побудову бухгалтерського обліку на підприємстві

Контрольні питання:

- 1 Які функції облікової інформації?
- 2 Які види зовнішніх користувачів фінансової звітності та їх потреби?
- 3 Які види внутрішніх користувачів фінансової звітності та їх потреби?
- 4 Які основні фактори впливають на організаційну побудову бухгалтерського обліку?

Тема 2 Бухгалтерський облік в інформаційній системі управління підприємства

- 2.1 Бухгалтерський облік як інформаційна система управління підприємством
- 2.2 Види бухгалтерського обліку
- 2.3 Порівняльні характеристики управлінського та бухгалтерського обліку

2.1 Бухгалтерський облік як інформаційна система управління підприємством

Для прийняття рішень користувачам необхідно, щоб вони мали достовірну та об'єктивну інформацію про майно, фінансове становище, результати роботи, а також про процеси їх формування як на підприємстві. Таку інформацію надає саме бухгалтерська система обліку. Бухгалтерський облік – це частина процесу управління економікою (рис. 2.1).

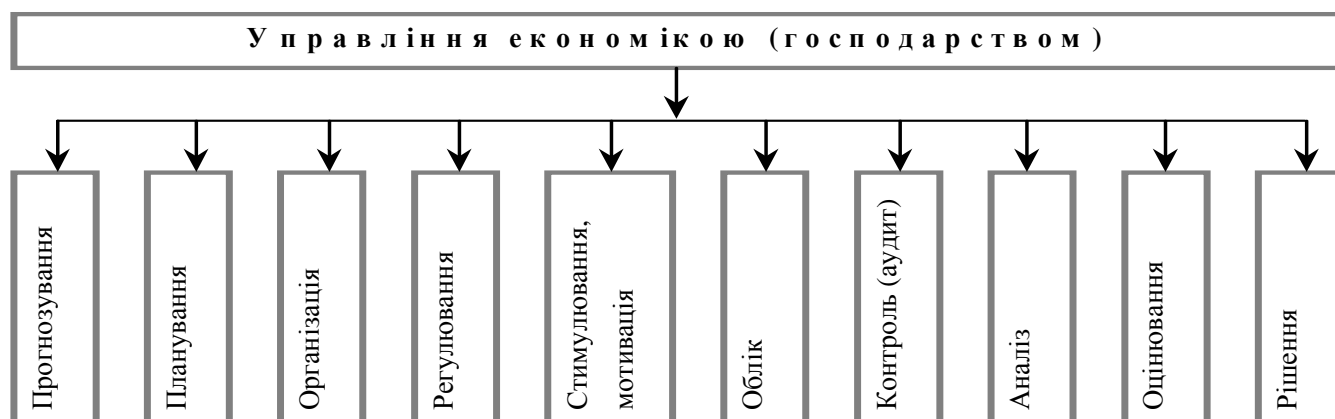

Рисунок 2.1 – Система управління: функціональна побудова

Бухгалтерський облік використовується в усіх видах підприємницької діяльності і у кожному виді діяльності бухгалтерський облік має певні особливості.

Складовими бухгалтерського обліку, які визначають його предметну сутність, є такі:

- 1) наявність і рух майна, ресурсів господарств, що є матеріальною основою діяльності;
- 2) процес виробництва;
- 3) правові відносини (розрахункові, кредитні та ін.), вимоги, зобов'язання, що виникають у процесі обміну між суб'єктами господарювання.

2.2 Види бухгалтерського обліку

На підприємстві відокремлюються наступні види обліку (рис 2.3).

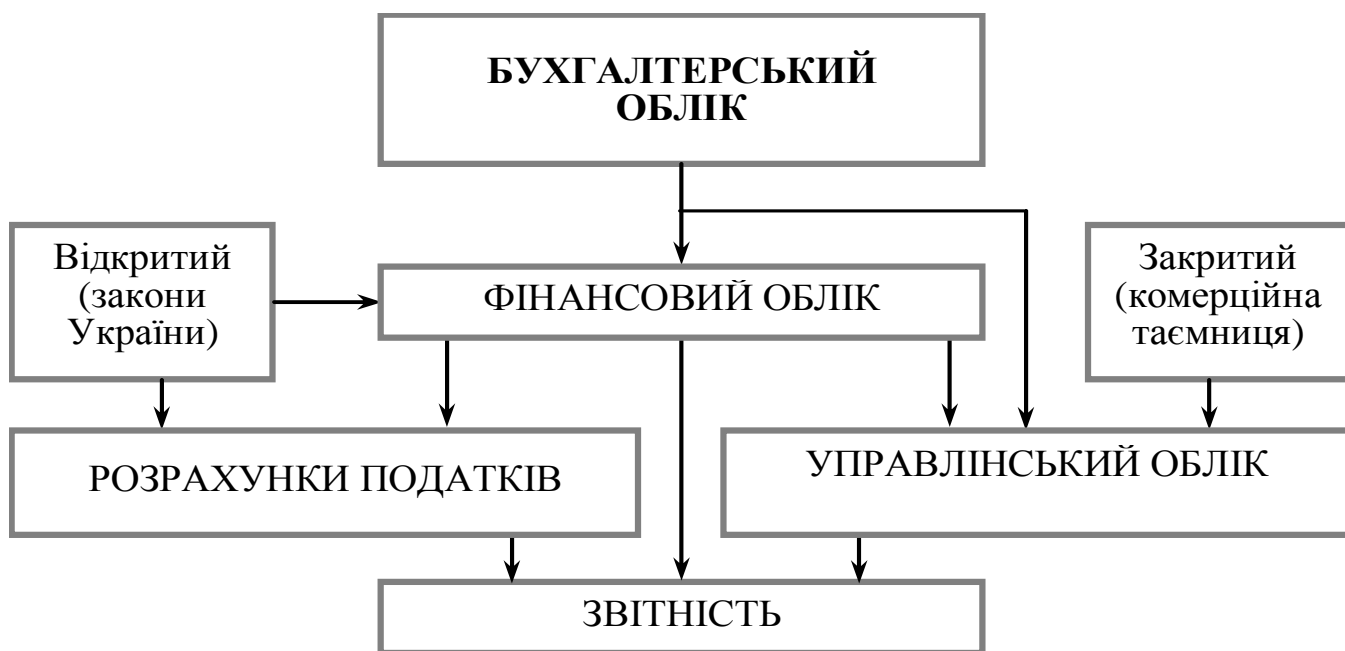

Рисунок 2.2 – Структура бухгалтерського обліку

З бухгалтерського фінансового обліку як самостійний підрозділ відокремлюється робота з розрахунків податків і складання податкової, фінансової та управлінської звітності.

Бухгалтерський фінансовий облік визначається як комплексний системний облік усіх засобів і процесів господарської (економічної) діяльності відповідно до вимог чинного законодавства. До фінансового обліку входять суцільна реєстрація господарських фактів за хронологічними та системними ознаками відповідно до принципів побудови бухгалтерського обліку, а також аналітичний облік:

- наявності та руху всіх майнових об'єктів, ресурсів, які формують активи підприємства;
- усіх суб'єктів (фізичних та юридичних осіб), які мають правові відносини з підприємством;
- розрахунків із покупцями за вимогами;
- розрахунків із постачальниками за зобов'язаннями;
- розрахунків із кредиторами;
- розрахунків із дебіторами;
- фінансових операцій: акцій, облігацій, дивідендів, векселів, кредитів, процентів, інвестицій тощо.

За даними фінансового обліку виявляють прибуток або збиток підприємства та складають фінансову звітність. Фінансова звітність містить інформацію про результати господарської діяльності підприємства, яка потрібна акціонерам, інвесторам (банкам, державним фінансовим органам), для оподаткування.

Управлінський облік – це облік для задоволення інформаційних потреб керівництва підприємства та його підрозділів. Найістотнішим при цьому є своєчасне одержання детальної та достовірної інформації про доходи, витрати як загалом по підприємству, так і в розрізі його окремих ділянок — цехів, бригад, дільниць тощо. У межах управлінського обліку виробничих підприємств здійснюється детальний облік витрат і калькулювання собівартості продукції, яку підприємство випускає.

В управлінському обліку вирішуються такі завдання:

- визначення очікуваного надходження (доходу) від певної економічної господарської діяльності (купівлі, продажу, інвестування, кредиту тощо);
- складання прогнозу про рентабельність випуску нового виду продукції на підставі вивчення ринку;
- складання прогнозу про фінансовий стан підприємства на перспективу;
- фінансове оцінювання альтернативних варіантів розвитку підприємства, запропонованих дирекцією.

В управлінському обліку широко застосовуються методи фінансової математики, соціальної статистики, математичного прогнозування, аналізу тощо. На побудову внутрішніх структур управлінського обліку впливають такі фактори:

- технологія (за будовою — механічна або органічна, за видом — добувна або переробна, за складністю — одно- або багатопереробна);
- організаційна структура (цехова або безцехова);
- тип виробництва (індивідуальний, серійний або масовий);
- форма спеціалізації;
- принципи групування та методи оцінювання об'єктів обліку;
- організація внутрішньогосподарських відносин;
- методи формування фактичної виробничої собівартості продукції;
- робочий план рахунків.

На більшості підприємств деякі з наведених факторів відсутні. Тому, розробляючи структуру обліку, на кожному підприємстві слід враховувати існуючі фактори.

2.3 Порівняльні характеристики управлінського та бухгалтерського обліку

Особливості кожного з двох видів бухгалтерського обліку, їхні відмінності узагальнено в таблиці 2.1.

Таблиця 2.1 – Порівняльна характеристика управлінського та фінансового обліку

Ознака порівняння	Управлінський облік	Фінансовий облік
1 Обов'язковість ведення обліку	Залежить від рішення керівництва	В Україні регулюється Законом України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність»
2 Користувачі інформації	Обмежене коло працівників управлінського персоналу підприємства	Широке коло внутрішніх та зовнішніх користувачів
3 Точність інформації	Багато приблизних оцінок	Незначні відхилення у відображенні даних
4 Об'єкт обліку та звітності	Центри відповідальності, окремі продукти	Підприємство в цілому
5 Мета обліку	Надання інформації для планування, управління та контролю	Складання звітності для потреб зовнішніх користувачів
6 Принципи обліку	Корисність інформації для прийняття рішень	Загальноприйняті принципи обліку
7 Базова структура	Залежить від поставленої мети	Балансове рівняння: Актив = Пасив
8 Часовий аспект інформації	Поряд із фактичними даними — оцінка й плани на майбутнє	Фіксація господарських фактів в обліку безпосередньо після їх здійснення
9 Вимірники в обліку	Грошові, натуральні, трудові, якісні	Грошові, трудові, натуральні
10 Частота подання звітності	Залежить від потреб управління (найчастіше — щоденна, щотижнева, щомісячна)	Квартальна і річна
11 Строки подання звітності	Оперативно по закінченні звітного періоду	На вимогу користувачів або у встановлені законодавством строки
12 Сутність відповідальності за помилки в обліку	Дисциплінарна (догана, зауваження тощо)	Адміністративна

Аналізуючи дані таблиці, можна виділити основні відмінності управлінського обліку від фінансового:

- управлінський облік спрямований на майбутнє, у зв'язку з чим поєднується з плануванням і прогнозуванням, а фінансовий, навпаки, — на реєстрацію фактів і господарських операцій, які вже відбулися;

- управлінський облік не керується загальноприйнятими бухгалтерськими стандартами і схемами, тоді як фінансовий чітко регламентований за змістом і формами подання даних;

- в управлінському обліку увага зосереджується на конкретних сегментах господарської діяльності (тобто на окремих видах продукції, яку виробляють і реалізують, на певних сферах ринку і території збуту, на різних рівнях управління тощо), а не на всьому підприємстві загалом, як у фінансовому обліку;

- управлінський облік, на відміну від фінансового, не є обов'язковим, і керівництво самостійно вирішує, вести його чи ні;

- управлінський облік, як правило, є децентралізованим, а фінансовий здійснюється в центральній (загальній) бухгалтерії підприємства.

Отже, управлінський облік за інформаційним змістом і колом вирішуваних завдань набагато ширший і різноманітніший, ніж фінансовий. Він повністю підпорядкований запитам менеджерів підприємства. Його дієвість забезпечується орієнтацією на конкретні господарські завдання, вирішення яких ґрунтується на відповідній інформації про витрати і доходи.

Проте ці два види обліку мають і спільні риси. По-перше, вони ґрунтуються на даних єдиної інформаційної системи обліку; по-друге, спираються на концепцію відповідальності в управлінні господарськими об'єктами; по-третє, їхня інформація використовується для прийняття рішень, хоча й різної спрямованості.

Контрольні питання:

- 1 Які відмінності фінансового обліку?
- 2 Які відмінності бухгалтерського обліку?
- 3 Перелічіть основні відмінності фінансового та управлінського обліку
- 4 Які функції бухгалтерського обліку є складовими процесу управління економікою?

Тема 3 Принципи, методики і техніки підготовки управлінської бухгалтерської звітності

- 3.1 Сутнісна характеристика та вимоги до управлінської звітності
- 3.2 Підходи та методи побудови бюджетів
- 3.3 Бюджетування. Склад управлінської звітності.
- 3.4 Визначення центрів витрат і центрів відповідальності

3.1 Сутнісна характеристика та вимоги до управлінської звітності

Основна ціль управлінської звітності – забезпечення управлінського персоналу всіх рівнів необхідною управлінською інформацією. Вимоги до змісту звітності формуються керівниками підрозділів, центрів відповідальності, та інші особи, що зацікавлені в управлінській інформації. Менеджери та керівники повинні вказати бухгалтерії яка саме інформація в яких обсягах та в який термін їм потрібна. Внутрішня звітність повинна забезпечити швидкий огляд та оцінку фактичних результатів, їх відхилень від мети.

Основні вимоги до управлінської звітності:

- гнучка але єдино образна структура;
- зрозумілість інформації;
- оптимальна частота надання;
- можливість застосовувати для аналізу та оперативного контролю;

Бюджетування – технологія управління бізнесом на всіх рівнях компанії, яка забезпечує досягнення стратегічних цілей за допомогою бюджетів.

Бюджети – це плани діяльності підприємства, відображені у фінансових показниках.

Основне призначення бюджетів це підтримання рішення трьох управлінських завдань:

- прогнозування фінансового стану;
- порівняльний аналіз запланованих та фактичних результатів;
- оцінка та аналіз встановлених відхилень.

Децентралізація управління підприємством означає:

- делегування управлінських повноважень та відповідальності підрозділам нижчого рівня;
- збільшення господарської самостійності цих підрозділів;
- надання підрозділам певного майна, необхідного для рішення завдань;

- закріплення за підрозділами витрат, пов'язаних із їх діяльністю, надання можливостей управляти цими витратами;
- закріплення за підрозділами частини доходу, яку вони отримують;
- відчуження частини доходу, що отримує кожний підрозділ, для фінансування діяльності підрозділів, що не мають можливості отримувати такий дохід.

3.2 Підходи та методи побудови бюджетів

Існують три основні підходи, які можуть застосовуватися на етапах планування бюджетів:

- **знизу вгору** – бюджети складаються виходячи із планів діяльності підрозділів і проектів, які передаються вгору для визначення по ним агрегованих результатуючих показників для всієї компанії;
- **зверху вниз** – бюджет складається виходячи із цільових показників, які встановлені керівництвом компанії.
- **інтерактивний підхід** – інформація спочатку розповсюджується від вищого керівництва до нижчих ланок, далі узагальнюється знизу вгору декілька разів в залежності від ситуації.

В залежності від врахування показників минулих періодів виділяють:

- **прирісне бюджетування** – складання бюджетів на підставі фактичних результатів, досягнутих в попередньому періоді;
- **бюджетування з нуля** – при цьому підході менеджери обґрунтовують заплановані витрати якби діяльність здійснювалася вперше.

Етапи процесу складання бюджету:

- 1 Призначення відповідального за процес складання бюджету.
- 2 Ознайомлення менеджерів із основними принципами підготовки бюджету.
- 3 Встановлення ключового або обмежуючого фактору.
- 4 Підготовка бюджету для підрозділу з обмежуючим фактором.
- 5 Підготовка бюджетів для всіх інших підрозділів.
- 6 Перегляд та координація бюджетів.
- 7 Підготовка консолідованого бюджету.
- 8 Ознайомлення всіх зацікавлених сторін із бюджетами.
- 9 Оцінка діяльності з урахуванням параметрів бюджету.

3.3 Бюджетування. Склад управлінської звітності

Операційні бюджети – бюджети, які відображають в натуральних та фінансових показниках бізнес-процеси або напрям бізнесу.

Фінансові бюджети – відображають в фінансових показниках зведену інформацію.

Операційні бюджети:

1 Бюджет продажу – містить інформацію про запланований обсяг продажу, вартість та очікуваний дохід від реалізації кожного виду продукції. При прогнозуванні обсягу продажу необхідно враховувати вплив різних факторів.

Факторами, які впливають на прогноз обсягу продажу є:

- Обсяг продажу попередніх періодів.
- Виробничі потужності.
- Залежність продажу від загальноекономічних показників, рівня зайнятості цін, рівня особистих доходів населення тощо.
- Відносна прибутковість продукції.
- Вивчення ринку, рекламна компанія.
- Цінова політика, якість продукції.
- Конкуренція.
- Сезонні коливання.
- Довгострокові тенденції продаж.

2 Бюджет виробництва – складається у фізичному вираженні. Його розробляють виходячи з бюджету продажів. Він враховує виробничі потужності, збільшення (зменшення) запасів. Необхідний обсяг випуску продукції визначають як прогнозний запас готової продукції на кінець періоду плюс обсяг продажу за даний період і мінус запас готової продукції на початок планованого періоду.

3 Бюджет матеріалів – це кількісне вираження планів відносно прямих витрат компанії на використання та придбання основних видів сировини та матеріалів. За складання бюджету відповідає керівник відділу постачання

4 Бюджет заробітної плати – це кількісне вираження планів відносно витрат компанії на оплату праці основного виробничого персоналу. Відповідальний за складання- керівник підрозділу.

5 Бюджет загальновиробничих витрат – це кількісне вираження планів відносно всіх витрат підприємства, пов'язаних із виробництвом за виключенням матеріалів та оплати праці. За складання відповідає керівник виробничого підрозділу. Витрати поділяються на постійні та змінні.

6 Бюджет адміністративних витрат – відображає витрати на адміністративні заходи- послуги зв'язку, податки, адміністративно-управлінський персонал та інші.

7 Бюджет комерційних витрат – відображає витрати на збут продукції. Відповідальний- керівник відділу збуту.

8 Бюджет собівартості реалізованої продукції – відображає всі види витрат, які складають собівартість

9 Графіки погашення дебіторської та кредиторської заборгованості – відображають строки погашення дебіторської та кредиторської заборгованості.

Фінансові бюджети:

1 Бюджет доходів та витрат – відображає результати діяльності . Цей бюджет є прогностичним звітом про прибутки і збитки, установлює співвідношення доходів і витрат підприємства на бюджетний період, і показує, з якою ефективністю (рентабельністю) буде працювати підприємство, за рахунок чого і скільки воно отримає собі прибутку

2 Бюджет руху грошових коштів – відображає майбутні платежі та надходження грошей на підставі графіків погашення заборгованості. Цей бюджет є прогностичним касовим планом, визначає грошові потоки (виплати і надходження) для підтримки необхідного рівня ліквідності підприємства, щоб уникати як надлишку тимчасово вільних коштів, так і їхнього дефіциту (касового розриву). Бюджет показує, звідки і скільки надходить коштів, куди й у якій кількості вони витрачаються.

3 Бюджетний баланс – містить інформацію про розмір активів та пасивів підприємства. Баланс показує майбутню вартість підприємства (чим воно буде володіти і за якою ціною) як кінцевий стан, до якого воно прийде в результаті запланованої діяльності за бюджетний період; джерела засобів, їхній склад і розмір – власне і позикові, їхнє співвідношення (ризикованість) і ціна капіталу.

Після формування основних заключних бюджетів здійснюють їхній аналіз на відповідність виконання поставлених керівництвом цільових показників (оборот, рентабельність, ліквідність, оборотність тощо). Якщо показники сформований зведений бюджет витримують, він представляється керівництву на затвердження, після чого бюджет із проекту стає директивним і розсилається всім центрам відповідальності для виконання і контролю.

3.4 Визначення центрів витрат і центрів відповідальності

Облік витрат за місцями їх виникнення здійснюється на підприємствах залежно від їх технології та організаційної структури. Побудова обліку витрат згідно з технологією та організаційною структурою підприємства дає змогу пов'язати діяльність і відповідальність конкретних осіб (майстер, бригадир, робітник) із витратами підприємства. На побудову процесу обліку витрат та калькулювання (обчислення) фактичної собівартості продукції в системі внутрішньогосподарського обліку впливають: технологія та організація конкретного виробництва; склад і структура окремих калькуляційних статей витрат; можливість їх аналітичного дослідження.

Центр витрат – виробничий підрозділ компанії, якому встановлюють нормативи витрат ресурсів.

Центр відповідальності – сфера діяльності, у межах якого встановлена персональна відповідальність менеджера за показники діяльності, які він повинен контролювати.

Облік відповідальності – система обліку, яка забезпечує контроль та оцінку діяльності кожного центру відповідальності.

Створення і функціонування системи обліку за центрами відповідальності передбачає:

- визначення центрів відповідальності;
- складання бюджету для кожного центру відповідальності;
- постійне складання звітів про виконання;
- аналіз відхилень і оцінка діяльності центру.

Контрольні питання:

- 1 Які цілі управлінської звітності?
- 2 Поясніть визначення «бюджет»
- 3 Які бюджети відносяться до операційних?
- 4 Які бюджети відносяться до фінансових?
- 5 Що таке «центр відповідальності»?
- 6 Які особливості обліку за центрами відповідальності?

Тема 4 Оцінювання очікуваних витрат для прогнозування та прийняття управлінських рішень

- 4.1 Сутність та класифікація витрат підприємства
- 4.2 Чинники, що впливають на поведінку витрат
- 4.3 Сутність процесу управління витратами
- 4.4 Концепції управління витратами

4.1 Сутність та класифікація витрат підприємства

Відповідно до П(С)БО 16 «Витрати» витратами звітного періоду визнаються або зменшення активів, або збільшення зобов'язань, що призводить до зменшення власного капіталу підприємства (за винятком зменшення капіталу внаслідок його вилучення або розподілу власниками), за умови, що ці витрати можуть бути достовірно оцінені.

Постійні витрати – це витрати на обслуговування і управління виробництвом, які підприємство несе незалежно від обсягів виробництва продукції (послуг), їх розмір є незмінним, яка би кількість продукції не вироблялася.

Змінні витрати – витрати на сировину, матеріали, електроенергію, заробітну плату робітникам, тобто усі витрати, які змінюються залежно від обсягу виробництва продукції підприємством.

Загальну суму постійних і змінних витрат на кожному конкретному рівні виробництва називають валовими витратами виробництва.

В залежності від видів діяльності підприємства, витрати поділяють на:

- операційні (зумовлюються основним видом діяльності підприємства: виробництвом продукції, наданням послуг, виконанням робіт);
- інвестиційні (вкладання капіталу в основні засоби, капітальне будівництво, розширення виробництва тощо);
- фінансові (кошти у вигляді кредитів та позик, кошти від облігацій власної емісії, цінних паперів).

За економічним змістом операційні витрати підприємства поділяються на елементи:

- матеріальні витрати – витрати на сировину та матеріали, напівфабрикати та комплектуючі, запасні частини;
- витрати на оплату праці – оплата праці працівників, премії;
- відрахування на соціальні заходи – витрати на соціальне страхування;

– амортизація – поступове віднесення на витрати вартості необоротних активів;

– інші операційні витрати – витрати, які не включені до попередніх елементів, витрати на зв'язок, відрядження тощо.

За способом віднесення на окремі види продукції витрати поділяють на:

– прямі – витрати безпосередньо пов'язані з виготовленням певного виду продукції і можуть бути прямо віднесені на одиницю продукції;

– непрямі – витрати, які неможливо прямо віднести до виробництва якогось одного виду продукції: амортизація, енергія.

Виробничі витрати поділяють на:

– основні – сукупність прямих витрат на виробництво продукції;

– накладні – витрати на обслуговування виробництва.

Невиробничі витрати включають: адміністративні витрати, витрати на збут, інші невикористані витрати операційної діяльності. Не відносяться на собівартість виробленої продукції і покриваються за рахунок прибутку.

Залежно від прийняття управлінського рішення розрізняють: релевантні витрати – залежать від прийняття рішення, та нерелевантні витрати – не залежать від прийняття рішення.

4.2 Чинники, що впливають на поведінку витрат

Короткостроковий період – період, протягом якого виробнича, організаційна структура підприємства і його виробнича потужність незмінні. Тобто фактори виробництва - машини, устаткування, робоча сила - є незмінними.

Довгостроковий період – період, у якому змінюються не лише витрати на матеріали, оплату праці, а й засоби виробництва. У довгостроковому періоді реалізуються інвестиційні проекти, змінюється виробнича й організаційна структура підприємства, його величина, технологія виробництва.

Залежність витрат від обсягу виробництва у короткостроковому періоді:

$$B_c = B_{zo} \times N + B_p, \quad (4.1)$$

де B_c – сукупні витрати;

B_{zo} – змінні витрати на одиницю продукції;

N – обсяг виробництва у натуральному вимірі;

B_p – постійні витрати.

$$B_{co} = B_{zo} + \frac{B_p}{N}, \quad (4.2)$$

де B_{co} – сукупні витрати на одиницю продукції (собівартість).

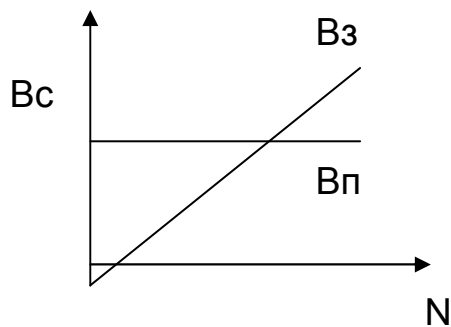

Рисунок 4.1 – Динаміка сукупних витрат

Vз – змінні витрати,

Vп – постійні витрати

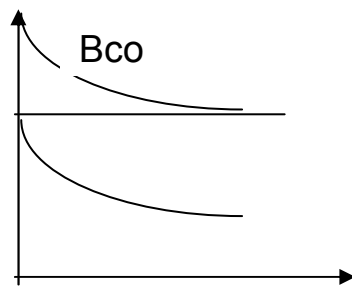

Рисунок 4.2 – Динаміка сукупних витрат на одиницю продукції (V_{co})

Vзо – змінні витрати на одиницю продукції,

Vпо – постійні витрати на одиницю продукції

Збільшення обсягів виробництва на певному етапі призводить до зростання витрат, оскільки збільшуються інтенсивність роботи та додаткові витрати – електроенергія, інструменти, зарплата у формі доплат та ін.

У довгостроковому періоді змінюються як змінні витрати, так і постійні витрати. Методи побудови функції витрат залежать від кількості факторів, які впливають на витрати (один чи декілька).

Функція витрат з одним фактором:

$$y = a + bx, \quad (4.3)$$

де y – загальні витрати;

a – загальні постійні витрати;

b – змінні витрати фактору;

x – значення фактора

Функція витрат з декількома факторами:

$$y = a + b_1x_1 + b_2x_2 + \dots + b_nx_n, \quad (4.4)$$

де y – загальні витрати;

a – загальні постійні витрати;

b_1, b_2, b_n – змінні витрати n -го фактора;

x_1, x_2, x_n – значення n -го фактора

Методи, які враховують один фактор: технологічний аналіз (інженерний метод), метод аналізу рахунків, метод вищої-нижчої точки, метод візуального пристосування.

Методи, які враховують декілька факторів (методи регресійного аналізу): метод найменших квадратів, спрощений статистичний аналіз.

Технологічний аналіз (інженерний метод) – системний аналіз функції діяльності з метою визначення технологічного взаємозв'язку між витратами ресурсів та результатом діяльності підприємства. Потребує детального вивчення всіх операцій, доцільності їх здійснення, визначення найнеобхідніших операцій, потреби ресурсів та оцінки адекватності їх використання. Метод зорієнтований на майбутні операції, а не на вивчення минулої діяльності.

Метод аналізу рахунків (метод аналізу облікових даних, метод аналізу бухгалтерських рахунків) – метод визначення функції витрат шляхом розподілу їх на змінні та постійні щодо відповідного чинника на підставі вивчення даних рахунків бухгалтерського обліку. Проводиться спеціалістом на основі інтуїції, досвіду та спостереження за динамікою витрат минулих періодів.

Метод вищої-нижчої точки (метод абсолютного приросту, мінімак-ний метод) – це метод визначення функції витрат на підставі припущення, що змінні витрати є різницею між загальними витратами за найвищого та найнижчого рівнів діяльності (вища та нижча точки). Простота, характер лінійності, але присутня негарантованість, що функція витрат відображатиме реальну залежність між витратами та їхнім фактором.

Метод візуального пристосування (графічний метод візуального спостереження, графічний метод) – це графічний підхід до визначення функції витрат, за якого візуально проводиться пряма лінія, беручи до уваги всі точки витрат. Наочність характеру поведінки витрат. Але є суб'єктивізм судження.

Регресійний аналіз – це статистична модель, яку використовують для визначення зміни середнього значення залежної змінної величини під впливом зміни значення однієї або кількох незалежних змінних величин.

Під час застосування регресійного аналізу для визначення функції витрат загальну суму витрат розглядають як змінну величину, залежну від певного чинника (обсягу виробництва, кількості замовлень тощо), який виступає як незалежна величина.

Метод найменших квадратів – це статистичний метод, який дає змогу розрахувати елементи функції витрат, а тому сума квадратів відстані від усіх точок сукупності, що вивчається, до лінії регресії є найменшою.

Спрощений статистичний аналіз – це метод визначення функції витрат, що передбачає розподіл показників на дві групи, виходячи із зростання значення x , та розрахунок постійних витрат на основі середніх значень x і y .

Перевагою методів регресійного аналізу є забезпечення об'єктивності методів точними математичними розрахунками. Недоліки – наявності великої кількості спостережень за реагуванням витрат на зміну фактора.

4.3 Сутність процесу управління витратами

Функції управління витратами включають: прогнозування і планування, організацію, координацію і регулювання (контроль), мотивацію, облік, аналіз.

Прогнозування і планування витрат здійснюють на стадії розробки (прийняття) управлінського рішення. Перспективне (довгострокове) планування передбачає підготовку інформації щодо очікуваних витрат під час освоєння нових ринків збуту, організації розробки і випуску нової продукції, збільшенні (нарощуванні) потужності підприємства. Плануються витрати на маркетингові дослідження і науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи, капітальні вкладення.

Поточне (короткострокове) планування конкретизує реалізацію довгострокових планів. Планування витрат здійснюється з метою визначення необхідного рівня витрат для забезпечення ефективної роботи підприємства, а також обчислення прибутку, який буде отримано за певного рівня і структури витрат.

Організація визначає порядок управління витратами на підприємстві, відповідальних осіб, строки, види інформації і документів, способи організації. Визначаються місця виникнення витрат, центри витрат і центри відповідальності за їх дотриманням.

Координація і регулювання (контроль) витрат передбачає поточне порівняння фактичних витрат з плановими, виявлення відхилень і прийняття оперативних заходів, щодо їх ліквідації.

Мотивація полягає у пошуку способів взаємодії з персоналом та впливу на нього з метою дотримання планових витрат та виявлення можливої економії ресурсів. Мотивування здійснюється як через матеріальні, так і моральні фактори.

Облік витрат полягає у спостереженні, ідентифікації, вимірюванні та реєстрації фактів витрачання ресурсів у процесі господарської діяльності підприємства. На підприємствах облік організовується за економічними елементами витрат, за статтями калькуляції, за місцями виникнення витрат та центрами відповідальності.

Аналіз витрат допомагає оцінити ефективність використання всіх ресурсів підприємства. Проміжний аналіз спрямований на поточне регулювання процесу виконання плану витрат. Досягнуті результати порівнюються з планом, фіксуються відхилення, на які слід звернути увагу, робляться певні висновки для забезпечення відповідних заходів.

Підсумковий аналіз пов'язаний з оцінюванням реалізації планових завдань у цілому. За його результатами розробляються стратегічні заходи з удосконалення системи управління витратами на підприємстві.

4.4 Концепції управління витратами

Методи управління витратами визначаються через певні концепції.

Концепція стратегічного управління витратами (SCM – strategic cost management) базується на принципах стратегічного менеджменту, є результатом синтезу трьох напрямів теорії стратегії підприємства: аналіз ланцюжка цінностей (вартості); стратегічне позиціонування; аналіз і управління факторами, що визначають утворення витрат. Ланцюжок цінностей – узгоджений набір видів діяльності, що створюють цінність для підприємства: від джерел сировини до готової продукції, доставленої кінцевому споживачу, включаючи після продажне обслуговування.

Метод таргет-костінг (TC – target costing) – модель управління витратами і прибутком, яка зорієнтована на безперервне зниження і контроль витрат виходячи з наявних умов ринку шляхом об'єднання зусиль маркетингових, конструкторських, виробничих та інших підрозділів підприємства. Ця концепція передбачає формування собівартості продукції на підставі ціни, яка може бути на ринку.

Метод кайдзен-костінг (kaizen costing) полягає у пошуку та реалізації шляхів усунення різниці між розрахунковою та цільовою собівартістю продукту. «Кайдзен» – японська філософія, яка в бізнесі фокусується на постійному удосконаленні виробничих, управлінських та маркетингових процесів. Концепція реалізує ідеологію зниження рівня окремих статей витрат і собівартості продукції в цілому до деякого необхідного рівня на стадії виробництва.

Бенчмаркінг (метод еталонних порівнянь) – характеризується як системний пошук і впровадження сторонньої практики найбільш успішних підприємств, що має підвищити потенціал та результати діяльності підприємства. Процес бенчмаркінгу забезпечує: встановлення показників, які підлягають еталонуванню; вибір підприємств-еталонів; опрацювання даних для встановлення різниці між еталонами та показниками підприємства; формулювання цілей та розроблення плану дій.

Концепція управління витратами на якість полягає у забезпеченні підтримки високої якості продукції (робіт, послуг) з метою економії ресурсів (зме-

ншення виробничих запасів, повторних робіт, відходів та браку, витрат на гарантійне обслуговування тощо).

Теорія обмежень (ТОС – theory of constraints) припускає, що підприємство має хоча б одне обмеження, яке перешкоджає досягати головної цілі (обмеження ресурсів, ринку та політики). В управлінні підприємством необхідно ідентифікувати ці обмеження, розглянути та усунути.

Контрольні питання:

- 1 Які витрати відносяться до постійних?
- 2 Які витрати відносяться до змінних?
- 3 Які чинники впливають на поведінку витрат?
- 4 Охарактеризуйте метод найвищої- найнижчої точки
- 5 Охарактеризуйте метод технологічного аналізу
- 6 Охарактеризуйте графічний метод
- 7 Які відмінності методу найменших квадратів?
- 8 В чому відмінності методу статистичного аналізу та методу аналізу рахунків?
- 9 Які основні концепції управління витрат вам відомі?

Тема 5 Облікова політика в ціноутворенні

5.1 Розробка політики ціноутворення на підставі типів ринку

5.2 Основні методи визначення ціни продукції.

5.1 Розробка політики ціноутворення на підставі типів ринку

Ціноутворення – це процес встановлення й розробки ціни. Процес ціноутворення здійснюється на основі методології – сукупності загальних принципів, правил, методів розробки ціни, формування концепції ціноутворення.

Характер ціноутворення змінюється залежно від типу ринку.

Конкурентний ринок (вільний ринок) – ціни встановлюються в умовах вільної конкуренції, з урахуванням законів попиту та пропозиції, наближаються до середніх цін на конкретні вироби, які реалізуються у відповідному місці та в певний час. Поведінка суб'єктів, які діють на ринку, визначається еластичністю попиту на виріб і граничними витратами в короткостроковому періоді.

Олігопольний ринок – ціноутворення на цьому ринку здійснюється за наявності невеликої кількості підприємств. Ціноутворення на такому ринку здійснюється з урахуванням дій конкурентів або за угодами, які вони уклали. Ціни можуть встановлюватись також внаслідок цінових війн. Суть їх полягає у

поступовому зниженні ціни на товар між підприємствами до межі собівартості або до межі, нижче якої виробляти і реалізовувати товар не вигідно. В Україні до олігопольного ринку належать нафтопереробна і вугільна галузі промисловості, кольорова металургія, автомобілебудування, авіаційні перевезення, виробництво морозильних камер.

Монопольний ринок – це ринок, де діє лише один суб'єкт підприємництва, тобто один виробник, один продавець. На такому ринку конкуренції немає. Ціну визначає суб'єкт-монополіст, який отримує величезний прибуток. Діяльність підприємства-монополіста контролюється антимонопольним законодавством, яке обмежує його прибуток згідно з діючою податковою системою.

5.2 Основні методи визначення ціни продукції

Суть витратних методів полягає в тому, що підприємство розраховує ціну виходячи із суми власних витрат. Визначається собівартість продукції, тобто матеріальні витрати, витрати на оплату праці працівників, соціальні відрахування, амортизацію тощо. До цих витрат додаються загально цехові, загальнозаводські витрати й розмір чистого прибутку, який прагне отримати підприємство, а потім податки та обов'язкові відрахування, що не ввійшли до собівартості; зрештою визначається кінцева відпускна ціна. Розрахована ціна порівнюється з ринковою, а на основі результатів порівняння доходять висновку про доцільність виробництва певного продукту. Це загальна методика розрахунку ціни, що конкретизується в різних методах.

1 Метод «витрати + прибуток» – до витрат додається фіксований розмір прибутку. Як правило, беруть середній рівень прибутку в галузі або середній рівень у національній економіці.

2 Метод мінімальних витрат – полягає в тому, що підприємство розраховує ціну виходячи з мінімальних витрат і без планування прибутку. Цей метод застосовують тоді, коли підприємство прагне вийти на ринок або збільшити власну питому вагу на ньому. Прикладом є демпінгова ціна.

3 Метод надбавки до ціни – полягає в тому, що ціну розраховують додаванням до ціни сировини (матеріалів, напівфабрикатів) певного коефіцієнта. Найширше цей метод застосовують у торговельних підприємствах, коли до відпускної ціни товару додається певний розмір торговельної надбавки. Як правило, коефіцієнт визначається як рівень прибутковості з урахуванням розміру податків і обов'язкових платежів.

4 Метод цільового ціноутворення – полягає в тому, що ціна визначається як цільова для конкретного ринку з урахуванням діючих чинників або цільового прибутку. Цим методом розраховують собівартість продукції, яка дає змогу відшкодувати всі витрати підприємства (виробництва та реалізації), а також отримати такий прибуток, щоб кошти можна було спрямувати на розвиток підприємства та стимулювання праці працівників.

5 Метод визначення ціни з урахуванням «точки беззбитковості» – полягає в тому, що ціна виробу визначається на основі розрахунку найоптимальнішого обсягу виробництва, який дає змогу відшкодувати всі витрати підприємства за рахунок отриманих валових доходів виходячи з «точки беззбитковості».

6 Визначення ціни на основі попиту споживачів – порядок розрахунку ціни протилежний порядку визначення ціни витратними методами. Для розрахунку ціни визначаються попит населення та найбільша ціна, що діє на ринку. Від цієї ціни віднімається бажаний розмір прибутку і визначається собівартість. Ці методи (витратні або на основі попиту споживачів) є лише базою для визначення цінової стратегії та політики ціноутворення, яка має доповнюватись маркетинговими заходами підприємства.

Контрольні питання:

- 1 Які основні типи ринків можна виділити?
- 2 В чому відмінності методу «Витрати + прибуток» та методу мінімальних витрат?
- 3 В чому сутність методу надбавки до ціни?
- 4 Охарактеризуйте метод цільового ціноутворення
- 5 В чому сутність методу визначення ціни з урахуванням «точки беззбитковості»?
- 6 Яким чином можна визначити ціну на основі попиту споживачів?

**Змістовий модуль 2 Використання бухгалтерських даних
для формування збалансованої системи показників,
прийняття екологічних, соціальних рішень, управління ризиками
та оцінка якості облікової інформації**

Тема 6 Оцінка вартості підприємств

- 6.1 Принципи оцінки вартості підприємства
- 6.2 Вартість капіталу підприємства
- 6.3 Підходи до оцінки вартості підприємства

6.1 Принципи оцінки вартості підприємства

Вартість бізнесу – це вартість діючого підприємства або вартість 100 % корпоративних прав у підприємстві.

Оцінка вартості підприємства проводиться у таких випадках:

- під час інвестиційного аналізу у ході прийняття рішень про доцільність інвестування коштів у те чи інше підприємство;
- у ході реорганізації підприємства;
- у разі банкрутства та ліквідації підприємства (оцінка проводиться з метою визначення вартості ліквідаційної маси);
- у разі продажу підприємства як цілісного майнового комплексу (мета оцінки визначення реальної ціни продажу майна);
- у разі застави майна та при визначенні кредитоспроможності підприємства (мета оцінки — визначити реальну вартість кредитного забезпечення);
- у процесі санаційного аудиту при визначенні санаційної спроможності (оцінка вартості майна проводиться з метою розрахунку ефективності санації);
- під час приватизації державних підприємств (метою оцінки є визначення початкової ціни продажу об'єкта приватизації).

Оцінка підприємства здійснюється на базі ринкової вартості — ймовірної суми грошей, за яку можливі купівля-продаж об'єкта оцінки на ринку.

Міжнародний комітет зі стандартів оцінки вартості майна розробив ряд стандартів оцінювання:

- МСО 1 «Ринкова вартість як база оцінки»;
- МСО 2 «Бази оцінки, відмінні від ринкової вартості»;
- МСО 3 «Оцінка з метою фінансової звітності та суміжної документації»;

- МСО 4 «Оцінка забезпечення позики, застави і боргових зобов'язань»;
- Правило № 1 «Концепція оцінки діючого підприємства»;
- Правило № 2 «Врахування шкідливих і токсичних речовин під час оцінки»;
- Правило № 3 «Оцінка основних виробничих засобів, машин та устаткування»;
- Правило № 4 «Оцінка бізнесу».

Вітчизняним законодавством при оцінці вартості майна та підприємства в цілому рекомендовано керуватися Законом України «Про оцінку майна, майнових прав і професійну оціночну діяльність в Україні», методикою оцінки вартості майна під час приватизації, положеннями (національними стандартами) експертної оцінки, нормативними актами Фонду державного майна.

6.2 Вартість капіталу підприємства

Визначення вартості капіталу – це важливий елемент оцінки вартості підприємства, який характеризує ціну залучення підприємством фінансових ресурсів. Вартість капіталу підприємства рекомендується розраховувати на основі використання моделі середньозваженої вартості капіталу (Weighted Average Cost of Capital = WACC):

$$WACC = K_{вк} \frac{BK}{K} + K_{пк} \frac{ПК}{K} \quad (6.1)$$

де $K_{вк}$ — очікувана ставка вартості власного капіталу;

$K_{пк}$ — очікувана ставка вартості позикового капіталу;

K — сума капіталу підприємства;

BK — сума власного капіталу;

$ПК$ — сума позикового капіталу

Середньозважена вартість капіталу показує середню дохідність, якої очікують (вимагають) власники та кредитори, вкладаючи кошти в підприємство. Вона залежить від структури капіталу, а також ціни залучення капіталу від власників і кредиторів.

6.3 Підходи до оцінки вартості підприємства

Виділяють три методичні підходи до оцінки вартості підприємства:

- заснований на оцінці потенційних доходів підприємства;
- витратний;
- ринковий (порівняльний).

Дохідний підхід в оцінці вартості підприємства – ґрунтується на визначенні теперішньої вартості очікуваних вигід (доходів, грошових потоків) від володіння корпоративними правами підприємства. У рамках цього підходу виділяють два основні методи:

- дисконтування грошових потоків (дисконтування Cash-flow);
- визначення капіталізованої вартості доходів.

При оцінці вартості підприємства цими методами дані про вартість, склад і структуру активів безпосередньо не впливають на оцінку, а використовується лише інформація про здатність активів генерувати доходи.

Метод дисконтування грошових потоків (Discounted Cash-flow = DCF)

Згідно з методом дисконтування грошових потоків вартість об'єкта оцінки прирівнюється до сумарної теперішньої вартості майбутніх чистих грошових потоків (Cash-flow) або дивідендів, які можна отримати в результаті володіння підприємством, зменшеної на величину зобов'язань підприємства та збільшеної на вартість надлишкових активів.

Надлишкові активи – це активи підприємства, що в даний час не використовуються ним для отримання фінансового результату та застосування яких на даному підприємстві у зазначений спосіб і належним чином є фізично неможливим або економічно неефективним.

Для здійснення розрахунків методом DCF слід визначитися з чотирма базовими величинами:

1 Часовий горизонт, на який поширюватимуться розрахунки (прогнозний період).

2 Обсяг очікуваного Cash-flow (або дивідендів) у розрізі окремих прогнозних періодів.

3 Ставка дисконтування, яку слід використовувати для приведення майбутніх грошових потоків до теперішньої вартості.

4 Залишкова вартість підприємства.

Алгоритм розрахунку вартості підприємства (нетто) методом DCF можна уявити в такому вигляді:

$$ВП_n = \sum_{t=1}^n \frac{FCF_t}{(1+r)^t} + \frac{ЗВП}{(1+r)^t} + НА - ПК, \quad (6.2)$$

де $ВП_n$ — чиста (нетто) вартість підприємства на дату оцінки;

FCF_t — сумарна величина операційного та інвестиційного Cash-flow в періоді t ;

$ЗВП$ — залишкова вартість підприємства в періоді n ;

НА — надлишкові активи;

r — коефіцієнт, який характеризує ставку дисконтування ($r = WACCs/100$).

Для оцінки вартості підприємства на базі DCF найдоцільніше є використання показника Free Cash-flow, який характеризує сумарну величину чистих грошових потоків підприємства в результаті операційної та інвестиційної діяльності.

Метод капіталізації доходів

Для визначення вартості підприємства цим методом характерний для підприємства рівень доходів переводиться у вартість шляхом його ділення на ставку капіталізації. Метод доцільно використовувати для оцінки вартості підприємств зі стабільними доходами чи стабільними темпами їх зміни. У разі стабільних доходів, для оцінки рекомендується використовувати формулу так званої довічної ренти:

$$ВПк = \frac{\Pi}{Квк}, \quad (6.3)$$

де ВПк – вартість підприємства за методом капіталізації доходу;

Π – очікувані доходи підприємства, які підлягають капіталізації;

Квк – ставка капіталізації (дорівнює ставці вартості власного капіталу).

Майновий (витратний) підхід. Згідно з майновим підходом вартість підприємства розраховується як сума вартостей усіх активів (основних засобів, запасів, вимог, нематеріальних активів тощо), за мінусом зобов'язань. Основним джерелом інформації за даного підходу є баланс підприємства. Оцінка вартості підприємства на базі активів заснована на так званому принципі субституції, згідно з яким вартість активу не повинна перевищувати ціни заміщення всіх його складових. У рамках цього підходу розрізняють такі основні методи:

- оцінка за відновною вартістю активів (витратний підхід);
- метод розрахунку чистих активів;
- розрахунок ліквідаційної вартості.

У рамках витратного підходу основним методом оцінки вважається метод оцінки за відновною вартістю активів). Відновна вартість розраховується з використанням інформації про вартість відтворення майна в існуючому вигляді в ринкових цінах на момент оцінки. Метод базується на показниках первісної вартості активів, величини їх зносу та індексації.

Відновна вартість – це вартість відтворення об'єкта оцінки на дату оцінки. Вона визначається шляхом множення первісної вартості активів на коефіці-

ент індексації. Вартість підприємства дорівнюватиме різниці між реальною вартістю його активів та ринковою ціною зобов'язань.

При оцінці вартості підприємства за цим підходом визначальним є те, що дана вартість не дорівнює арифметичній сумі вартостей окремих майнових об'єктів підприємства. Цю вартість слід скоригувати на вартість гудвілу. Згідно з даним підходом для оцінки вартості підприємства пропонується такий алгоритм:

$$ВПс = \frac{2ВПк + ВПа}{3}, \quad (6.4)$$

де ВПс – вартість підприємства, розрахована за методом середньої оцінки;

ВПа – вартість підприємства, розрахована на базі оцінки активів.

Оцінка вартості підприємства на основі ринкового підходу. Ринковий підхід передбачає розрахунок вартості підприємства на основі результатів його зіставлення з іншими бізнес-аналогами. В рамках ринкового підходу найуживанішими методами вважаються методи:

- зіставлення мультиплікаторів;
- порівняння продажів (транзакцій).

Основними джерелами інформації при застосуванні цього підходу є фондові біржі та позабіржові торговельні системи, на яких мають обіг права власності на подібний бізнес, дані фінансової звітності підприємств-аналогів, а також інформація про попередні транзакції з корпоративними правами на той бізнес, який оцінюється.

Метод зіставлення мультиплікаторів дає змогу оцінити вартість підприємств на основі зіставлення значень окремих показників аналогічних підприємств. Метод ґрунтується на тезі про рівність окремих мультиплікаторів, розрахованих для підприємств-аналогів. Алгоритм розрахунку ринкової вартості підприємства за цим методом є таким:

$$ВПм = По \times М, \quad (6.5)$$

де ВПм – вартість підприємства, розрахована на основі зіставлення мультиплікаторів;

По – значення показника, що порівнюється (чиста виручка, прибуток, CF тощо), на оцінюваному підприємстві;

М – мультиплікатор (розраховується з використанням даних підприємства-аналога).

Як мультиплікатори здебільшого використовують такі показники:

- відношення ціни (корпоративних прав чи підприємства) до чистої виручки від реалізації;
- відношення ціни підприємства до операційного Cash-flow;
- відношення ціни до чистого прибутку;
- відношення ринкового курсу корпоративних прав до номінального.

Принциповим є використання повністю ідентичних методик розрахунку значень мультиплікаторів на оцінюваному підприємстві та об'єкті порівняння. При оцінці одного підприємства можуть бути використані кілька мультиплікаторів. Вартість підприємства при цьому обчислюється як середньоарифметична вартість, розрахована за кожним мультиплікатором.

Метод порівняння продажів (транзакцій) базується на оцінці вартості підприємства, виходячи з ціни продажу аналогічних об'єктів. Він передбачає, що суб'єкти ринку здійснюють операції купівлі-продажу майна за цінами, які були встановлені при купівлі-продажу аналогічних об'єктів. Оскільки абсолютних аналогів практично не існує, ціни продажу порівнюваних підприємств коригуються на спеціально обчислені поправочні коефіцієнти, які характеризують рівень відмінності об'єкта оцінки та його аналогу.

З метою забезпечення об'єктивності оцінки знайдена в рамках ринкового підходу порівняльна вартість коригується на відповідні поправки, що характеризують ризиковість об'єкта оцінки, відмінності в правах власності на нього, рівень мобільності корпоративних прав тощо.

Контрольні питання:

- 1 Які особливості застосування витратного підходу?
- 2 Які особливості майнового підходу?
- 3 В чому полягає метод зіставлення мультиплікаторів?
- 4 В чому особливості дохідного підходу?
- 5 В чому полягає метод капіталізації доходів?
- 6 Як розраховується вартість капіталу згідно моделі WACC?

Тема 7 Збалансована система показників у формуванні обліково-аналітичного забезпечення управління підприємством

7.1 Сутність збалансованої системи показників

7.2 Підходи щодо формування системи показників оцінки діяльності підприємства

7.3 Складові збалансованої системи показників

7.1 Сутність збалансованої системи показників

Збалансована система показників (англ. Balanced Scorecard (BSC)) — це система менеджменту, розроблена на початку 1990-х років Робертом Капланом і Девідом Нортон.

Призначення збалансованої системи показників – забезпечення функцій збору, систематизації й аналізу інформації, що є необхідною для ухвалення стратегічних управлінських рішень та посилення стратегії бізнесу, її формалізації, проведення й доведення до кожного співробітника підприємства, забезпечення моніторингу й зворотного зв'язку з метою відстеження й генерації організаційних ініціатив усередині структурних підрозділів. Збалансована система показників виконує наступні функції (рис. 7.1):

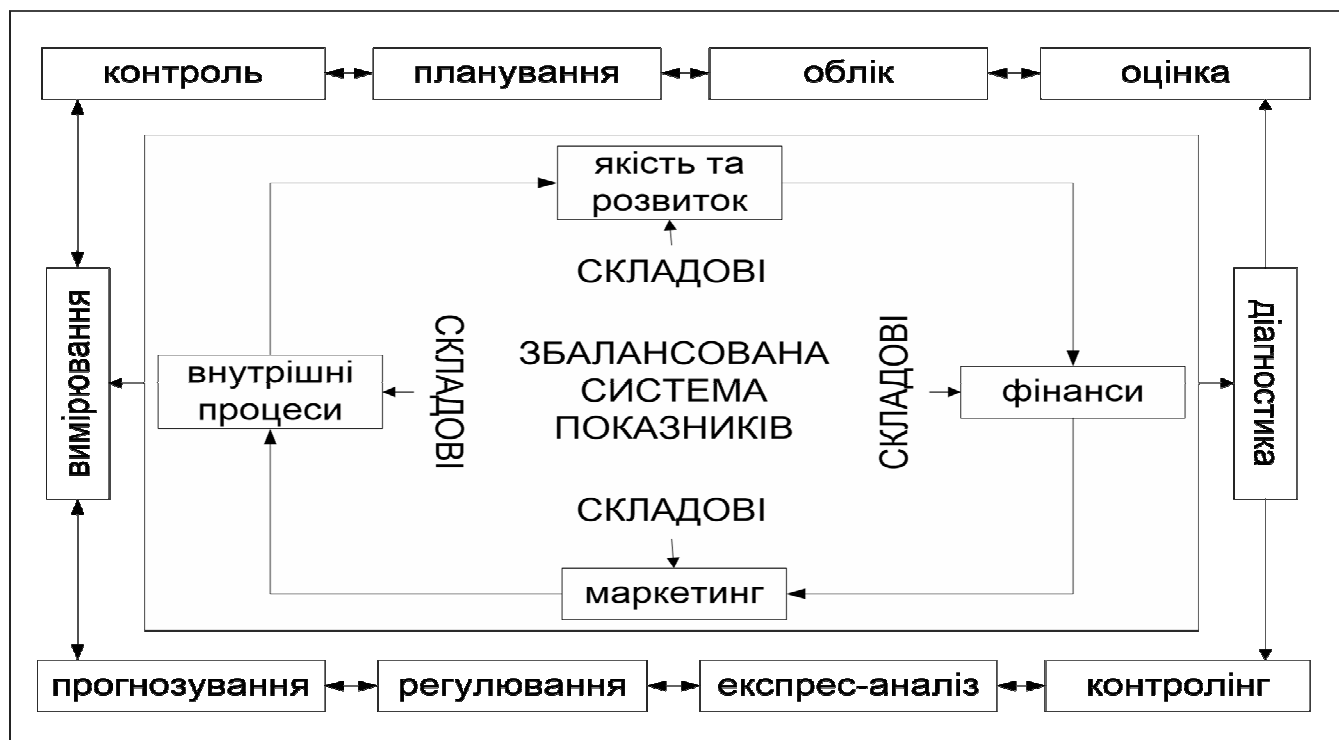

Рисунок 7.1 – Взаємозв’язок функцій управління у ЗСП

Запровадження ЗСП здатне забезпечити результат, що сприяє:

- перетворенню всієї системи управління на підприємстві в дієздатну (просту, гнучку, прозору, мобільну, ефективну);
- можливості контролювати зміну важливих для підприємства факторів та гнучко реагувати на зміни внутрішнього і зовнішнього середовища;
- можливості вирішення оперативних завдань, розв'язування яких найчастіше знаходяться у процесі опису стратегії та формування стратегічних карт;
- збільшенню прибутковості та капіталізації підприємства шляхом ефективного планування і використання ресурсів .

7.2 Підходи щодо формування системи показників оцінки діяльності підприємства

Формування системи показників оцінки діяльності проводиться з урахуванням наступних вимог:

- 1) адекватність системи показників завданням дослідження;
- 2) можливість чіткого визначення алгоритмів розрахунку показників діяльності;
- 3) охоплення показниками найважливіших характеристик системи підприємства;
- 4) наявність інформаційного забезпечення для кількісного визначення показників, проведення динамічного та порівняльного аналізу в рамках системи підприємства;
- 5) оптимальна чисельність показників;
- 6) можливість чіткого визначення реперних значень показників, тобто фазових змін величин ознак діяльності підприємства.

Для кожного підприємства формується своя збалансована система показників, яка відповідає цілям, задачам та потребам, які висуває керівництво.

Керівництво підприємства за допомогою збалансованої системи показників може оцінити та прийняти адекватні управлінські рішення як фінансового характеру, так і рішення, направлені на вдосконалення маркетингової політики, внутрішніх бізнес-процесів, розвитку підприємства та управління персоналу.

Вибір показників здійснюється також з урахуванням можливостей подальшого збору необхідної інформації для розрахунків та контролю.

7.3 Складові збалансованої системи показників

Збалансована система показників має включати показники, які характеризують стан та розвиток діяльності підприємства у наступних сферах:

- фінансовій;
- маркетинговій;
- внутрішніх бізнес-процесів;
- якості та розвитку персоналу.

Фінансові показники – одні з найважливіших критеріїв оцінки результатів діяльності, які відображають рівень доходу, прибутків, рентабельності.

Маркетингова складова – управлінці визначають ключові сегменти ринку, на яких підприємство має намір зосередити свої зусилля щодо просування й реалізації своїх продуктів. Основними параметрами ефективності в даній складовій є: задоволення покупців, утримання клієнтів, залучення нових клієнтів, прибутковість клієнтів, частка ринку в цільових сегментах і т. д. Цінність для клієнта може виявлятися у швидкій доставці й швидкості реагування на отримане замовлення. Відповідним чином, показниками, що характеризують дані параметри ефективності, можуть бути час обробки замовлення й середня швидкість доставки в годинах.

Складова внутрішніх бізнес-процесів ідентифікує основні процеси, які потребують удосконалення й розвитку. Ефективність бізнес-процесів визначає цінність пропозиції підприємства, від якої залежить кількість залучених клієнтів і кінцевий фінансовий результат. Показники даної складової фокусуються на процесах, які роблять основний внесок на шляху досягнення встановлених фінансових результатів і задоволення покупців. Після того як ключові бізнес-процеси були виявлені, визначаються параметри, що характеризують дані процеси, й розробляються показники ефективності. Так, наприклад, як показник ефективності процесу виробництва може бути кількість і частота поломок виробничої лінії, кількість забракованої продукції тощо.

Якість та розвиток персоналу – визначає соціальну та професійну інфраструктуру. У складовій якості та розвитку основними показниками ефективності можуть бути задоволення співробітників, утримання співробітників, їхні вміння й кваліфікація, можливість миттєво одержувати інформацію, яка є необхідною для ухвалення управлінських рішень, генерація ініціатив, ефективність роботи інформаційної системи.

Збалансованість системи показників полягає в дії механізму взаємозв'язку між кількісними та якісними показниками, стратегічним і операційним рівнями управління, минулими й майбутніми результатами, а також між внутрішніми й зовнішніми аспектами діяльності підприємства.

Приклад показників ЗСП наведений в таблиці 7.1.

Таблиця 7.1– Перелік показників збалансованої системи

Назва показника	Умовне по-значення	Назва показника	Умовне по-значення
Фінансова складова		Маркетингова складова	
Коефіцієнт автономії	X_1	Критичний обсяг реалізації	Y_1
Коефіцієнт покриття	X_2	Коефіцієнт привабливості товару	Y_2
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	X_3	Частка ринку	Y_3
Рентабельність продажу	X_4	Кількість конкурентів	Y_4
Рентабельність активів	X_5	Кількість клієнтів	Y_5
Внутрішні бізнес-процеси		Якість та розвиток персоналу	
Собівартість	Z_1	Коефіцієнт плинності робочої сили	V_1
Коефіцієнт рентабельності продукції	Z_2	Продуктивність праці	V_2
Виробнича потужність	Z_3	Коефіцієнт стабільності кадрів	V_3
Фондовіддача	Z_4	Коефіцієнт кадрового потенціалу	V_4
Коефіцієнт придатності основних засобів	Z_5	Коефіцієнт інтелектуального потенціалу	V_5
Рентабельність основних засобів	Z_6	Коефіцієнт забезпеченості кадрів	V_6

Контрольні питання:

- 1 Що таке збалансована система показників?
- 2 Які групи показників входять до збалансованої системи показників?
- 3 Які показники відносяться до групи фінансових показників?
- 4 Які показники відносяться до маркетингових показників?
- 5 Які показники включає група внутрішніх бізнес-процесів?
- 6 Які показники входять до групи якості та розвитку?

Тема 8 Інструментарій бухгалтерського обліку та звітності в управлінні підприємством

8.1 Фінансова звітність у системі інформаційного забезпечення управління фінансами

8.2 Види звітності та її призначення для управління

8.3 Вимоги до складання фінансової звітності з боку управління

8.4 Перевірка узгодженості показників фінансової звітності

8.1 Фінансова звітність у системі інформаційного забезпечення управління фінансами

Інформаційне забезпечення процесу управління фінансами підприємства – це сукупність інформаційних ресурсів і способів їх організації, які потрібні для реалізації аналітичних процедур.

До його складу входять такі блоки :

- інформація регулятивно-правового характеру;
- фінансова інформація нормативно-довідкового характеру;
- інформація, яку містить бухгалтерська система обліку;
- інформація, яку містить бухгалтерська фінансова звітність;
- інформація, яку містить статистична фінансова звітність;
- несистемні дані.

Рисунок 8.1 – Склад інформаційного забезпечення управління фінансами підприємства

До першого блоку входять закони, постанови та інші нормативні акти, положення, документи тощо, які визначають передусім правову основу фінансових інститутів, ринку цінних паперів. До них належать, наприклад, Закон України «Про цінні папери та фондову біржу», укази Президента України щодо ринку цінних паперів, відповідні постанови та розпорядження Кабінету Міністрів України.

Другий блок охоплює нормативні документи державних органів (Міністерства фінансів України, Національного банку України, Державної податкової адміністрації України, Державного комітету статистики України тощо), міжнародних організацій та різних фінансових інститутів, які містять вимоги до учасників ринку та кількісні нормативи в галузі фінансів. Наприклад, Міжнародні стандарти з бухгалтерського обліку для компаній, які мають операції на міжнародних ринках капіталу, товарів і послуг.

Третій блок містить показники бухгалтерського поточного обліку, побудованого на засадах Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність», Національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку.

Четвертий блок – бухгалтерська фінансова звітність, що є інформативним і надійним документом і характеризує майновий стан та фінансове становище підприємства на ринку. Показники фінансового звіту також інваріантні.

П'ятий блок – статистична фінансова звітність. Ця звітність складається органами державної статистики, біржами, спеціалізованими органами (наприклад, Комітетом цінних паперів і фондового ринку) та іншими інформаційно-аналітичними агенціями. Інформація цього блоку є дуже важливою для осіб (фізичних та юридичних), які займаються операціями на ринку цінних паперів.

Шостий блок – несистемні дані. Він охоплює або показники, які генеруються в якій-небудь сталій інформаційній системі (наприклад, у різних засобах масової інформації), неофіційні дані, інформацію, одержану на основі особистих контактів, або дані офіційної статистики, але загальноекономічного характеру, звітність внутрішню або зовнішню управлінського апарату фірми.

За своїми аналітичними можливостями розглянуті джерела інформації поділяються на дві групи:

Перше джерело – показники, які характеризують майновий та фінансовий стан підприємств.

Друге джерело – показники, які характеризують довілля, передусім ринок цінних паперів.

Звітність містить відомості про стан господарських коштів і джерел їх утворення, про фінансові результати роботи підприємства, затрати, доходи, результати, рух грошових коштів, власний капітал та інші дані.

Звітність як економічна категорія трактується у двох аспектах (розрізах): з одного боку, вона є економічною інформацією про фінансовий стан, виробничу і фінансово-господарську діяльність підприємства, а з іншого — звітність як елемент бухгалтерського обліку — це метод узагальнення і подання інформації про результати діяльності підприємства. Звітність має включати не тільки систему економічних показників, а й сукупність способів і прийомів узагальнення даних обліку та фінансового стану підприємства. Отже, це не тільки впорядкована система економічних показників, які відображають умови та результати виробничої і фінансово-господарської діяльності підприємств, фінансовий стан за звітний період, а й сукупність способів та прийомів узагальнення даних поточного обліку для управління. Метою складання фінансової звітності є надання користувачам повної, правдивої та неупередженої інформації про фінансовий стан, результати діяльності та рух коштів підприємства, яку вони потребують для прийняття рішень.

8.2 Види звітності та її призначення для управління

Статистична звітність — система кількісних та якісних показників, вимірювання і узагальнення яких призначено для відображення окремих сторін діяльності підприємства. За допомогою такої звітності контролюються реалізація плану щодо обсягу та якості продукції, використання обладнання і робочого часу, виконання норм виробітку тощо.

Управлінська звітність — призначена для поточного контролю та управління всередині підприємства на момент проведення господарських операцій чи відразу після їх завершення.

Фінансова звітність — це звітність, яка містить інформацію про фінансовий стан, результати діяльності та рух грошових коштів підприємства за звітний період. Призначення основних компонентів фінансової звітності наведено у таблиці 8.1.

Таблиця 8.1 – Призначення форм фінансової звітності

Звітність	Зміст	Використання інформації
1	2	3
Баланс	Наявність економічних ресурсів, які контролюються підприємством, на дату балансу за джерелами їх походження (формування)	Оцінювання структури ресурсів, ліквідності та платоспроможності, прогнозування майбутніх потреб у позиках, оцінювання та прогнозування змін в економічних ресурсах, які підприємство контролюватиме в майбутньому
Звіт про фінансові результати	Доходи, витрати, фінансові результати за звітний період	Оцінювання та прогнозування прибутковості діяльності підприємства, структури доходів і витрат
Звіт про власний капітал	Зміни у складі власного капіталу підприємства протягом звітного періоду	Оцінювання та прогнозування змін у власному капіталі
Звіт про рух грошових коштів	Генерування та використання грошових коштів протягом звітного періоду	Оцінювання та прогнозування грошових надходжень та витрачань у розрізі видів діяльності
Примітки	Облікова політика, інформація, не наведена у фінансових звітах, але обов'язкова за П(с)БО. Аналіз статей звітності, необхідний для забезпечення її зрозумілості	Оцінювання та прогнозування: – облікової політики; – ризиків або невпевненості, які впливають на підприємство, його ресурси та зобов'язання; — діяльності підрозділів підприємства.

8.3 Вимоги до складання фінансової звітності з боку управління

Виходячи з теорії управління, законодавчих актів, нормативно-правових документів, можна сформулювати таку систему вимог до звітності (рис. 8.2).

Рисунок 8.2– Класифікація вимог до звітності

У підготовці даних і складанні поточної та річної фінансової звітності існують значні відмінності. Але оскільки підготовка та складання річного звіту включають всі роботи, які відносяться до поточної звітності, ми розглядатимемо тільки роботи з підготовки та складання річної фінансової звітності.

До таких робіт належать:

1 Підготовчі роботи:

1.1 Закриття рахунків.

1.2 Підтвердження реальності залишків на рахунках активів і пасивів на основі:

- інвентаризації;
- взаємної перевірки (активів);
- розрахунків тощо.

1.3 Коригування даних залишків на основі підтвердження.

2. Складання фінансової звітності:

2.1 Складання балансу ф. № 1.

2.2 Складання «Звіту про фінансові результати» ф. № 2.

2.3 Складання «Звіту про рух грошових коштів» ф. № 3.

2.4 Складання «Звіту про власний капітал» ф. № 4.

2.5 Складання «Приміток ф. № 5 та додатків до неї».

2.6 Коригування показників звітності щодо подій після дати балансу.

Перевірка якості фінансової звітності до її подання відповідним органам проводиться аудитором на підставі нормативних актів. Аудит фінансової звітності гарантує достовірність результатів фінансово-господарської діяльності для її оцінювання за звітний період та розроблення заходів щодо її подальшого вдосконалення, для задоволення інформаційних потреб власників, а також статистичних та інших органів державного і господарського управління.

Користувачам бухгалтерської звітності необхідна якісна інформація, яка правдиво відображала б результати діяльності підприємства та його фінансовий стан на звітну дату. Дотримання всіх наведених вище вимог, що висуваються до бухгалтерської звітності, дає змогу отримати об'єктивну оцінку діяльності підприємства, а також виявити резерви подальшого розвитку і підвищення ефективності господарської діяльності.

Контрольні питання:

- 1 Які блоки інформаційного забезпечення управління фінансами можна виділити?
- 2 Яке призначення статистичної звітності?
- 3 Яке призначення оперативної звітності?
- 4 Які форми фінансової звітності та їх призначення?
- 5 Які основні вимоги до фінансової звітності з боку управління?
- 6 Яким чином здійснюється перевірка узгодженості форм фінансової звітності?

Тема 9 Бухгалтерський облік для прийняття екологічних рішень

9.1. Екологічні рішення як частина соціально відповідального бізнесу

9.2. Сутність політики споживання ресурсів

9.4. Податкова звітність як підстава для прийняття екологічних рішень

9.1 Екологічні рішення як частина соціально відповідального бізнесу

Бізнес впливає на навколишнє середовище, що є результатом використання ресурсів, викидів забруднень або продукування відходів.

Пріоритетом соціально відповідального бізнесу є зменшення негативного впливу від функціонування шляхом:

- впровадження прогресивних технологій;

- модернізації устаткування;
- скорочення обсягів відходів і викидів;
- створення безпечних умов праці на робочих місцях з урахуванням вимог чинного законодавства в області охорони праці й охорони навколишнього природного середовища.

Актуальним на разі є «триєдиний підхід» (triple-bottom line approach), який включає:

- економічні;
- соціальні ;
- екологічні аспекти рішень і дій, оскільки сьогодення все більше загострює екологічні питання.

Це зумовлене вичерпанням природних ресурсів, забрудненням природного середовища, руйнуванням цілісних екосистем і, як наслідок, кліматичними змінами. Отже, екологічна відповідальність кожного окремого закладу є передумовою виживання і добробуту людства в цілому.

Однією з основних сфер, в яких природоохоронна діяльність може бути найбільш помітною є запобігання забрудненню, тобто не тільки дотримання, але і постійне перевищення екологічних стандартів, в т. ч. зменшення викидів в атмосферу, воду, обсягів продукування твердих або рідких відходів; забруднення землі і ґрунтів, використання і розміщення токсичних і шкідливих хімікатів тощо.

Для запобігання забрудненню навколишнього середовища керівництву необхідно:

- визначення джерел забруднення і відходів, пов'язаних з діяльністю, продуктами, послугами;
- вимірювання, реєстрування й інформування громадськості щодо значних джерел забруднення;
- розроблювання і оприлюднення програми, прийнятої для бізнесу, заінтересованих осіб і їх груп, орієнтовану на зменшення існуючих викидів, інформування громадськості про результати її реалізації.

9.2 Сутність політики споживання ресурсів

Відносно новим компонентом природоохоронної діяльності бізнесу є політика споживання ресурсів. Цей аспект пов'язаний з погіршенням на планеті клімату і зменшенням запасів непоновлюваних ресурсів, таких як залізняк, природний газ, нафта тощо. Отже, сьогоденне споживання ресурсів повинне відповідати меншому або рівнозначному рівню природного відтворення. Викор-

ристання непоновлюваних ресурсів доцільне в менших обсягах, ніж тих, які можуть забезпечити поновлювальні ресурси, такі як енергія води, сонця, вітру, геотермальних джерел тощо. Використовуючи інноваційні підходи, бізнес може об'єднувати власне енергоспоживання з такими видами активності, як енерго-, ресурсоефективність, що призведе до екологізації діяльності і, як наслідок, до виникнення і розповсюдження лояльніших до навколишнього середовища видів продукції і послуг.

Бізнес, який враховує політику споживання ресурсів, повинен бути спрямований на:

- закріплення відповідних принципів в області охорони атмосферного повітря, збереження біологічної різноманітності, управління і захисту водних і земельних ресурсів, охорони надр і управління відходами у відповідних програмних стратегічних документах;
- аналізування джерел ресурсів і енергії, необхідних для безперебійної діяльності;
- вимір денного (місячного, квартального, річного) обсягу ресурсів, споживаної енергії, розроблювання комплексного плану ресурсо- і енергозбережних заходів;
- зменшення продукування відходів від діяльності за умови доцільності повторного використання сировини або матеріалів;
- упровадження альтернативних видів використання енергії з акцентом на поновлювану енергію (по можливості та доцільності).

9.3 Податкова звітність як підстава для прийняття екологічних рішень

Платниками екологічного податку є суб'єкти господарювання, інші підприємства, установи та організації, під час провадження діяльності яких на території України здійснюються:

- викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря стаціонарними джерелами забруднення;
- скиди забруднюючих речовин безпосередньо у водні об'єкти;
- розміщення відходів (крім розміщення окремих видів (класів) відходів як вторинної сировини, що розміщуються на власних територіях (об'єктах) суб'єктів господарювання);
- утворення радіоактивних відходів (включаючи вже накопичені);
- тимчасове зберігання радіоактивних відходів їх виробниками понад установлений особливими умовами ліцензії строк.

Об'єктом та базою оподаткування екологічним податком є:

- обсяги та види забруднюючих речовин, які викидаються в атмосферне повітря стаціонарними джерелами;
- обсяги та види забруднюючих речовин, які скидаються безпосередньо у водні об'єкти;
- обсяги та види (класи) розміщених відходів, крім обсягів та видів (класів) відходів як вторинної сировини, що розміщуються на власних територіях (об'єктах) суб'єктів господарювання;
- обсяги та категорія радіоактивних відходів, що утворюються внаслідок діяльності суб'єктів господарювання та/або тимчасово зберігаються їх виробниками понад установлений особливими умовами ліцензії строк;
- обсяги електричної енергії, виробленої експлуатуючими організаціями ядерних установок (атомних електростанцій).

Таким чином, на підставі обсягів викидів, які відображені у податковій звітності підприємства за попередні періоди, можливо оцінити можливі наслідки та запланувати певні заходи, які в подальшому призведуть до зменшення обсягів викидів забруднюючих речовин.

Контрольні питання:

- 1 Які пріоритети соціально відповідального бізнесу можна визначити?
- 2 Які аспекти повинен встановлювати бізнес, який враховує політику споживання ресурсів?
- 3 Які аспекти необхідно врахувати керівництву для запобігання забрудненню навколишнього середовища?
- 4 Які показники можна отримати із податкової звітності з екологічного податку?

Тема 10 Бухгалтерський облік для прийняття соціальних рішень

10.1 Соціальна відповідальність бізнесу

10.2 Соціальна звітність – принципи складання

10.3 Кількісні показники соціальної звітності

10.1 Соціальна відповідальність бізнесу

Соціальні рішення здійснюються в наступних напрямках:

- **Споживачі**

Бізнес повинен точно інформувати споживачів щодо товарів/ робіт/ послуг, використовувати чесну і прозору маркетингову інформацію, заохочувати відповідальне споживання, декларувати і постійно підтверджувати на практиці

зобов'язання щодо виробництва і реалізації безпечних і якісних товарів/ робіт/ послуг.

- **Права людини**

Економічні, соціальні і культурні права людини – включає право на роботу, право на здоров'я, право на освіту, право на соціальний захист.

Основну відповідальність за дотримання прав людини несе, безперечно, держава, але щодо заходів з уникнень пасивного сприйняття або активної участі в порушенні прав акценти відповідальності зміщуються на бізнес.

Таким чином, соціально відповідальна спрямованість бізнесу упереджує порушення прав і свобод людини, сприяє викорінюванню будь-яких форм дискримінації.

- **Трудові відносини**

Створення робочих місць, виплата заробітної плати і інших передбачених законом платежів, забезпечення безпечних умов праці, розвиток персоналу – це неповний спектр трудових відносин, які пов'язані з соціальною відповідальністю.

Трудові відносини, зокрема, включають такі аспекти, як наймання і просування персоналу; припинення трудових відносин; оплату праці; дисциплінарні процедури; переміщення і призначення працівників; навчання і розвиток умінь; захист здоров'я, безпеку і виробничу гігієну; а також будь-яку політику і практику, яка може вплинути на умови праці, зокрема робочий час і час відпочинку. Опосередковано до трудових належать відносини, пов'язані з правами працівників на організацію і ведення колективних переговорів, участь у трудових спорах і соціальному діалозі.

У цьому контексті соціальні технології спрямовані на:

- дотримання норм чинного законодавства, що регулює трудові відносини;
- активне планування використання робочої сили для забезпечення повної зайнятості та запобігання масовим звільненням; -конструктивний діалог з персоналом для коригування тих відносин, які законодавчо віднесені до договірного регулювання або не врегульовані законодавством;
- реалізацію заходів для захисту особистих, персональних даних працівників; сприяння включенню в трудові відносини максимально більшої кількості груп населення, зокрема тих, які традиційно відносяться до найуразливіших.

- **Соціальні інвестиції**

Згідно з Міжнародним стандартом ISO 26000 Керівництво із соціальної відповідальності соціальними є фінансові та/ або організаційні інвестиції, та/або будь-які інші матеріальні кошти, що можуть сприяти розвитку суспільства. Соціальні інвестиції не виключають філантропію і доброчинність, хоча і не обмежуються виключно цими аспектами. Соціальне інвестування обов'язко-

во має розширювати економічні та соціальні можливості жителів території, наприклад, збільшення обсягів закупівель товарів, робіт і послуг для забезпечення діяльності у місцевих виробників і постачальників, залучення місцевих фахівців для аутсорсингу бізнес-процесів тощо. Соціальні технології в цьому контексті спрямовані на реалізацію програм, орієнтованих на покращення соціальних аспектів життя територіальної громади і пов'язані з освітою, навчанням, культурою, охороною здоров'я, розвитком інфраструктури, покращенням доступу до інформації або будь-якою іншою діяльністю, що сприяє економічному або соціальному розвитку територіальної громади або її окремих груп.

- **Залучення і розвиток територіальної громади**

Конструктивна співпраця бізнесу з територіальною громадою – одна з основних передумов ділового успіху, значуща складова сталого розвитку. Ключовими сферами суспільного розвитку, в які бізнес може ввести вклад, є створення робочих місць, надання додаткових можливостей для здобування освіти; збереження пам'яток культурно-історичної спадщини; забезпечення охорони здоров'я населення.

- **Корпоративне управління**

Управління в контексті соціальної відповідальності має особливий характер, що обумовлений відповідною системою ухвалення рішень, яка побудована з метою впровадження принципів і завдань соціальної відповідальності, а також реалізації відповідних заходів.

Ефективне корпоративне управління засновуване на принципах і практиках підзвітності, прозорості, етичної поведінки, дотримання інтересів заінтересованих сторін і визнанні верховенства права, як в процесі ухвалення рішень, так і в процесі їх реалізації.

10.2 Соціальна звітність – принципи складання

Згідно з визначенням Єврокомісії нефінансова звітність, як інструмент соціальної відповідальності, є концепцією, згідно якої бізнес добровільно інтегрує соціальні й екологічні ініціативи, а також взаємодію із заінтересованими сторонами в комерційну діяльність.

Відповідно до визначення Глобальної ініціативи із звітності (GRI – Global Reporting Initiative) «звітність зі сталого розвитку» – це звітність, що одночасно охоплює економічні, екологічні та соціальні аспекти діяльності. Нефінансова звітність зі сталого розвитку – це документально оформлена сукупність даних будь-якої бізнес-структури, що відображає середовище її існування, принципи і методи співпраці з групами впливу, а також результати діяльності в економічній, соціальній і екологічній сфері життя суспільства. Як показує практика, фі-

нансова звітність повинна узгоджуватися з політикою соціальної відповідальності бізнесу.

Соціальна нефінансова звітність, як і будь-який інший інструмент управління, має безперечні переваги: підвищує прозорість бізнесу; акумулює довіру стейкхолдерів; зміцнює ділові відносини; сприяє розширенню ринків збуту; формалізує процеси ратифікації та реалізації соціальних технологій. Адресатами нефінансових звітів є працівники і бізнес-партнери, фінансові агенти (кредитори, інвестори, донори), акціонери (власники і співвласники), споживачі, а також органи влади (державної та місцевого самоврядування) і неурядові організації (рис. 10.1).

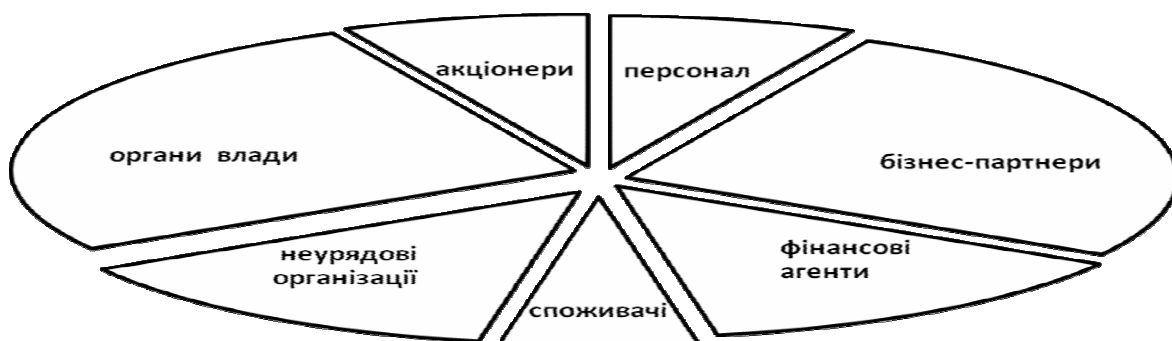

Рисунок 10.1– Користувачі нефінансової звітності

Для персоналу соціальна звітність є вагомим стимулом і свідченням статусності роботи, що підтверджує соціальну значущість їхньої праці. Нефінансова звітність сприяє також формуванню іміджу відповідального роботодавця, зокрема серед молодих фахівців.

Неурядові організації, бізнес-партнери, органи влади і споживачі також певною мірою формують відношення до бізнесу з урахуванням наявності й змісту нефінансової звітності.

Одночасна наявність фінансової та нефінансової звітності надає можливість комплексного інформування стейкхолдерів щодо соціальних і екологічних аспектів діяльності у взаємозв'язку з економічними результатами, що дозволяє акціонерам, інвесторам і кредиторам ефективно оцінювати ризики бізнесу (зокрема довгострокові). Отже, нефінансова звітність підвищує прозорість бізнесу.

10.3 Кількісні показники соціальної звітності

Найбільш відомим переліком кількісних показників у світовій практиці нефінансової звітності є система показників GRI, застосування яких рекомендується і при формуванні соціальної звітності довільного формату, а також Звітів про Прогрес.

У нефінансовій звітності вітчизняного бізнесу, як правило, переважає констатування загальної інформації щодо нерегулярних ініціатив без вказання кількісних показників, що вимірюють результативність реалізації проектів.

Показники, які надаються, є вибірковими і несистемними і, як правило, стосуються точкових ініціатив, а не соціальної відповідальності бізнесу. Проте без формалізації цілей в конкретних цифрах (наприклад, рівень оплати праці, зменшення викидів, інвестиції в модернізацію) і кількісної звітності про просування до досягнення цих цілей отримання вигоди від нефінансової звітності в повному обсязі неможливе.

Під час підготовки нефінансової звітності вітчизняні бізнес структури, як правило, стикаються з невідповідністю даних внутрішнього обліку вимогам міжнародної практики, зокрема за системою показників GRI.

Вирішення цієї проблеми вимагає професійного діалогу між фахівцями із соціальної відповідальності, фінансовими директорами, бухгалтерами і аудиторамі в межах самої бізнес-структури.

Сьогодні в Україні темпи формування і поширювання нефінансової звітності істотно відстають від стану розвитку фінансової звітності. Слід підкреслити, що на міжнародному рівні активно дискутується питання інтегрованої звітності, яка має ураховувати фінансові та нефінансові аспекти. Демонстрація значущості соціальних і екологічних пріоритетів для керівництва, уваги і зусиль, прикладених до вирішення соціальних проблем, дають упевненість у тому, що бізнес надійний, стійкий і привабливий для потенційних інвесторів, корпоративних клієнтів, і, нарешті, для постачальників, яким не менш важливо мати постійних і надійних клієнтів.

В сучасному світі «надійність» бізнесу вимірюється не тільки критеріями економічної ефективності та якості продукції і послуг, а також готовністю вирішувати соціальні проблеми.

Контрольні питання:

- 1 В яких напрямках здійснюються соціальні рішення?
- 2 Що мається на увазі під «звітністю із сталого розвитку»?
- 3 Хто є користувачами соціальних звітів?
- 4 Які кількісні показники соціальної звітності можна виділити?

Тема 11 Бухгалтерський облік в управлінні ризиками підприємства

11.1 Сутність і класифікація фінансових ризиків підприємства.

11.2 Принципи управління фінансовими ризиками

11.3 Бухгалтерські методи страхування ризиків

11.1 Сутність і класифікація фінансових ризиків підприємства

Ризик – це ймовірність виникнення збитків або недоотримання доходів у порівнянні з прогнозованим варіантом. Види фінансових ризиків зазначені нижче (рис. 11.1).

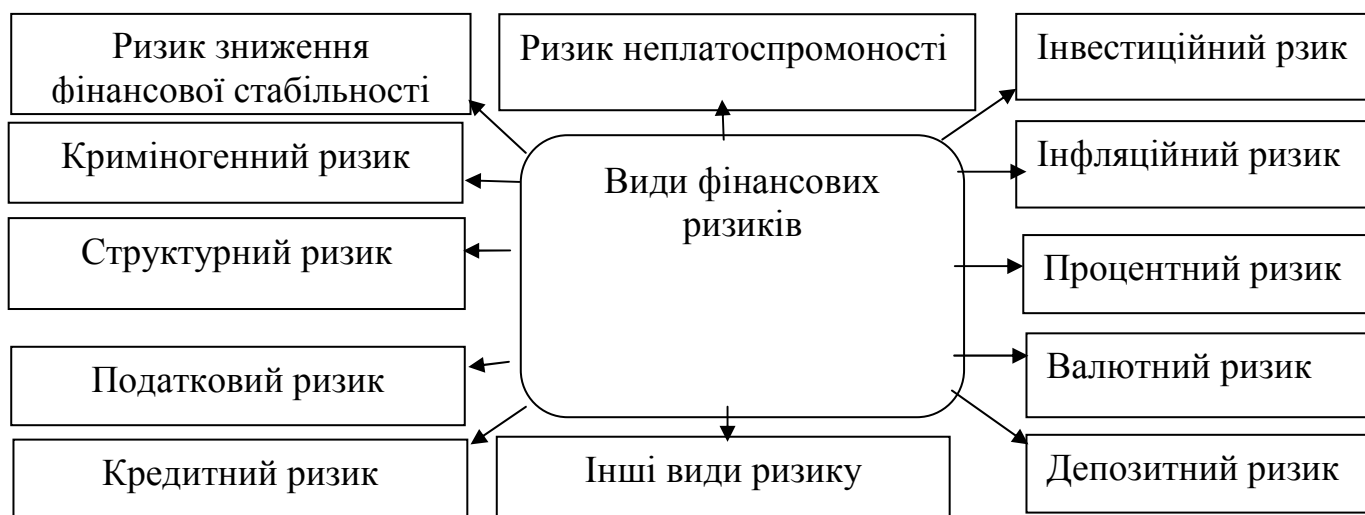

Рисунок 11.1 – Характеристика основних видів фінансових ризиків підприємства

Фінансовий ризик – виникає у сфері відносин підприємств з банками та іншими фінансовими інститутами. Вони зв'язані з ймовірністю втрат яких-небудь грошових сум або їх недоотриманням. Фінансові ризики класифікуються за такими основними ознаками:

Ризик зниження фінансової стабільності підприємства – генерується недосконалою структурою капіталу (використання великої частки позичених коштів).

Ризик неплатоспроможності – генерується зниженням рівня ліквідності оборотних активів, що породжують розбалансування вхідного і вихідного грошових потоків підприємства в часі.

Інвестиційний ризик – характеризує можливість виникнення фінансових втрат в процесі здійснення інвестиційної діяльності підприємства.

Інфляційний ризик – характеризується можливістю обезцінення реальної вартості капіталу (у формі фінансових активів підприємства), а також очікуваних доходів від здійснення фінансових операцій в умовах інфляції.

Процентний ризик – полягає в непередбаченій зміні процентної ставки на фінансовому ринку (як депозитної, так і кредитної). Причиною виникнення є зміна кон'юнктури фінансового ринку під впливом державного регулювання, зростання чи спад пропозиції вільних грошових ресурсів та інші фактори.

Валютний ризик – проявляється в недоотриманні передбачених доходів в результаті безпосереднього впливу зміни обмінного курсу іноземної валюти, що використовується в зовнішньо-економічних операціях підприємства, на очікувані грошові потоки від цих операцій. Так, імпортуючи сировину і матеріали, підприємство програє від підвищення обмінного курсу відповідної іноземної валюти по відношенні до національної. Зниження ж цього курсу визначає фінансові втрати підприємства при експорті готової продукції.

Депозитний ризик – відображає можливість неповернення депозитних вкладів (непогашення депозитних сертифікатів). Він зустрічається досить рідко

і пов'язаний з неправильною оцінкою і невдалим вибором комерційного банку для здійснення депозитних операцій підприємства.

Кредитний ризик – має місце у фінансовій діяльності підприємства при наданні ним товарного (комерційного) чи споживчого кредиту покупцям. Формою його прояву є ризик неплатежу чи несвоєчасного розрахунку за відпущену підприємством в кредит готову продукцію, а також перевищення розрахункового бюджету по інкасації боргу.

Податковий ризик має ряд проявів: ймовірність введення нових видів податків і зборів на здійснення окремих аспектів господарської діяльності; можливості збільшення рівня ставок діючих податків і зборів; зміна строків і умов здійснення окремих податкових платежів; ймовірність відміни діючих податкових пільг у сфері господарської діяльності підприємства.

Структурний ризик – цей вид ризику генерується неефективним фінансуванням поточних витрат підприємства, що обумовлюють високу питому вагу постійних витрат в загальній їх сумі.

Криміногенний ризик – в сфері фінансової діяльності підприємства він проявляється у формі оголошення його партнерами фіктивного банкрутства ; підrobки документів, що забезпечують незаконне привласнення сторонніми особами грошових та інших активів; викрадення окремих видів активів власним персоналом та інші.

Інші види ризиків – ця група ризиків досить громіздка . До неї відносять ризики стихійних лих та інші аналогічні «форс-мажорні ризики», які можуть привести не лише до втрати передбачуваного доходу, але й частини активів підприємства (основні засоби, запаси ТМЦ), ризик несвоєчасного здійснення розрахунково-касових операцій; ризик емісійний та інші.

11.2 Принципи управління фінансовими ризиками

Управління фінансовими ризиками – це процес передбачення і нейтралізації їх негативних фінансових наслідків, пов'язаних з їх ідентифікацією, оцінкою, профілактикою і страхуванням.

Управління фінансовими ризиками підприємства засноване на певних принципах:

1 Усвідомлення прийняття ризиків. Фінансовий менеджер повинен усвідомлено іти на ризик, якщо він сподівається отримати відповідний дохід від здійснення фінансової операції.

2 Управління ризиками, що приймаються. До складу портфеля фінансових ризиків повинні включатися переважно ті з них, що піддаються нейтралізації в процесі управління незалежно від їх суб'єктивної чи об'єктивної природи. А такі ризики, що не підлягають управлінню, наприклад, ризики форс-мажорної групи, можна лише передати страховику.

3 Незалежність управління окремими ризиками. Ризики є незалежними один від одного і фінансові втрати по одному з ризиків портфеля не обов'язково збільшить ймовірність настання ризикового випадку по іншим фінансовим ризикам, тобто фінансові втрати по різних видах ризиків є незалежними один від одного і в процесі управління ними вони повинні нейтралізуватися індивідуально.

4 Співставлення рівня ризиків, що приймаються з рівнем доходності фінансових операцій. Підприємство повинно приймати в процесі здійснення фінансової діяльності лише ті види фінансових ризиків, рівень яких не перевищує відповідного рівня доходності по шкалі «доходність-ризик». Будь-який вид ризику, по якому рівень ризику вище рівня очікуваної доходності (з включенням до неї премії за ризик) повинен бути підприємством відхилений (або повинні бути переглянути розмір премії за даний ризик).

5 Співставлення рівня ризиків, що приймаються з фінансовими можливостями підприємства. Очікуваний розмір фінансових втрат підприємства, що відповідає тому чи іншому рівню фінансового ризику, повинен відповідати тій частці капіталу, яка забезпечує внутрішнє страхування ризиків.

6 Економічність управління ризиками. Витрати підприємства на нейтралізацію відповідного фінансового ризику не повинні перевищувати суму можливих фінансових збитків по ньому навіть при найвищому степені ймовірності настання ризикового випадку.

7 Врахування факторного часу в управлінні ризиками- чим довший період здійснення фінансових операцій, тим ширший діапазон супутніх їй ризиків, тим менша можливість забезпечити нейтралізацію їх негативних фінансових наслідків за критерієм економічності управління ризиками. При необхідності здійснення таких фінансових операцій підприємство повинно забезпечити отримання необхідного додаткового рівня доходності по ній не лише за рахунок премій за ризик, але й премій за ліквідність.

8 Врахування фінансової стратегії підприємства в процесі управління ризиками. Система управління фінансовими ризиками повинна базуватися на загальних критеріях вибраної підприємством фінансової стратегії (що відображає його фінансову ідеологію по відношенню до рівня допустимих ризиків), а також фінансової політики по окремих напрямках фінансової діяльності. Управління ризиками окремих фінансових операцій повинно виходити із відповідних параметрів ризику, що знаходяться в цих планових документах.

9 Врахування можливості передачі ризиків. Прийняття ряду фінансових ризиків є неспівставним з фінансовими можливостями підприємства по нейтралізації їх негативних наслідків при ймовірнісному настанні ризикового випадку. Включення таких ризиків в портфель сукупних фінансових ризиків можливо лише у випадку їх часткової чи повної передачі партнерам по фінансовій операції чи страховику.

Аналіз ризику проводиться у такій послідовності:

- 1) визначення внутрішніх та зовнішніх чинників, що збільшують чи зменшують ступінь певного виду ризику;
- 2) аналіз виявлених чинників;
- 3) встановлення допустимого ступеня ризику;
- 4) аналіз окремих операцій щодо обраного ступеня ризику;
- 5) розробка заходів щодо зниження ступеня ризику.

З врахуванням розглянутих принципів на підприємстві формується політика управління фінансовими ризиками, яка передбачає здійснення наступних заходів (рис. 11.2):

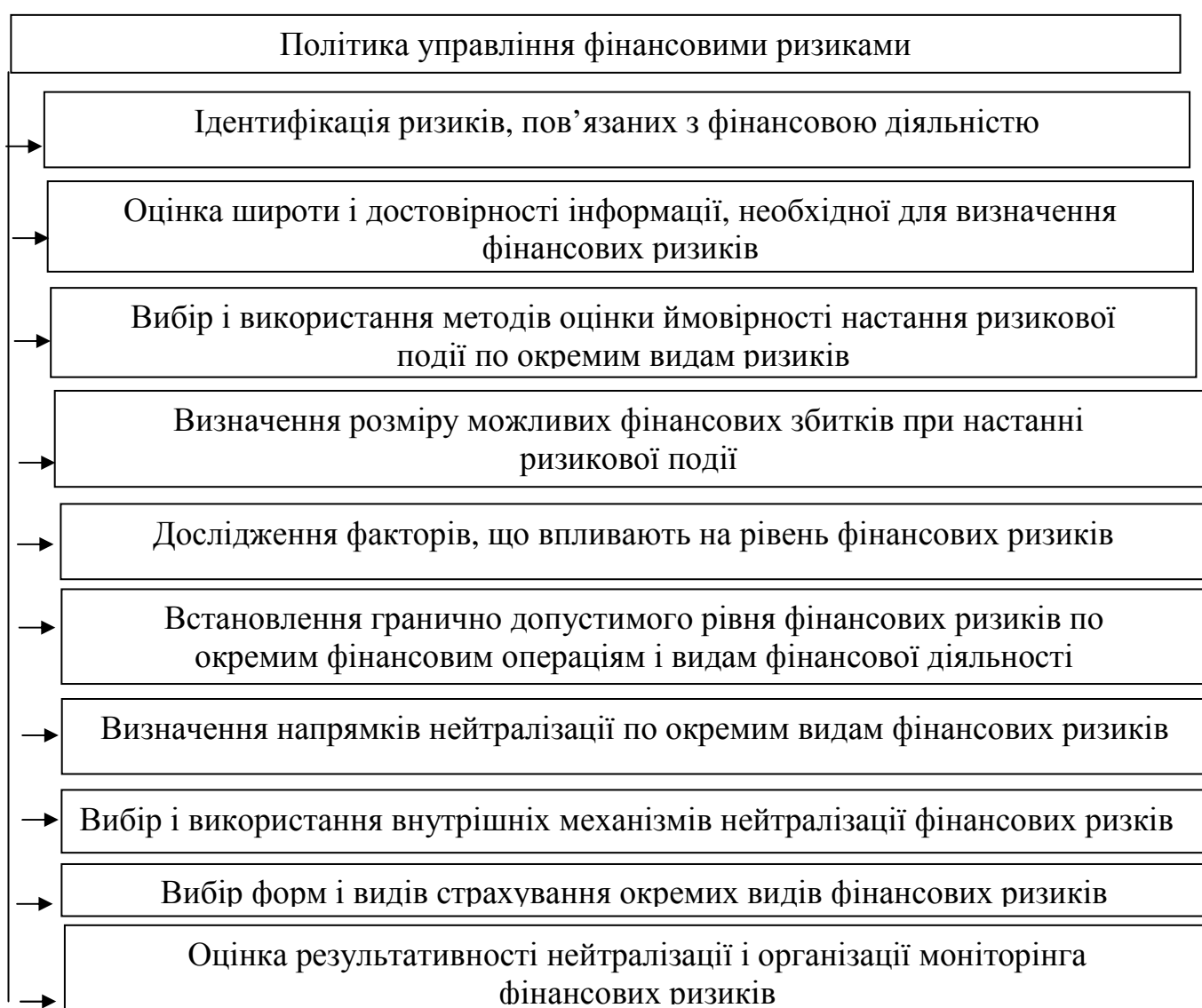

Рисунок 11.2 – Основні складові політики управління фінансовими ризиками підприємства

11.3 Бухгалтерські методи страхування ризиків

Питання створення та використання на підприємстві резервів (фондів), які створюються для внутрішнього страхування підприємницьких ризиків, регулюється обліковою політикою суб'єкта господарювання, галузевими стандартами та іншими нормативно-правовими актами. До таких резервів/фондів можна віднести наступні:

- 1) фонд ризику, який створюється на підприємствах торгівля та організаціях громадського харчування для списання втрат товарів;
- 2) резерв сумнівних боргів – для погашення безнадійної заборгованості;
- 3) резерви гарантійного обслуговування покупців та гарантійних зобов'язань;
- 4) фіскальні (податкові) резерви призначені для забезпечення регулярності платежів до бюджету за відповідними податками;
- 5) резерви відшкодування комерційних ризиків (виробничих, майнових ризиків, ризиків процесу реалізації, недостатнього та несвоєчасного розвитку);
- 6) резерви соціальної спрямованості, які створюються на випадок звільнення персоналу, для виплати відпусток, платежів у Пенсійний фонд та ін.;
- 7) резерв майбутніх витрат (і платежів);
- 8) резерви юридичного характеру, призначені для регулювання втрат від господарських спорів;
- 9) резерви під знецінення фінансових вкладень, зниження вартості (ліквідності) матеріальних активів та ряд інших резервів.

При страхуванні підприємницького ризику в обліку відображається сума зобов'язань підприємства за страховим договором у складі витрат відповідно до виду підприємницького ризику та виду господарської діяльності (операційна, фінансова, інвестиційна), що в свою чергу викликає збільшення заборгованості суб'єкта господарювання перед страховою компанією.

Контрольні питання:

1. Які види основні види фінансових ризиків?
2. Які основні принципи управління фінансовими ризиками?
3. Які бухгалтерські методи страхування фінансових ризиків можна виділити?
4. Який основний зміст політики управління фінансовими ризиками?

Тема 12 Якість облікової інформації та бухгалтерського обліку

12.1 Вимоги до якості облікової інформації

12.2 Оцінка якісних показників бухгалтерського обліку

12.3 Економічні показники оцінки бухгалтерського обліку

12.1 Вимоги до якості облікової інформації, оцінка якісних показників

Розробка системи обліку і контролю передбачає необхідність здійснення оцінки ефективності її організації. Ефективність заходів щодо вдосконалення обліку, контролю та аналізу полягає в зменшенні трудових, матеріальних і грошових витрат на їх здійснення. Також вона може становити собою сукупність позитивних якісних змін у організації та техніці обліку, що отримано від впровадження нових форм, методів та засобів бухгалтерського обліку.

Показники ефективності поділяють на дві групи:

- якісні;
- економічні.

Якісні відображають поліпшення облікової інформації, прискорення її підготовки, підвищення точності, поглиблення й розширення аналітичності.

Економічні показники відображають витрати підприємства у зв'язку з використанням тих чи інших форм, методів та засобів обліку й контролю. Найбільш важливими вважаються економічні показники.

В умовах трансформації бухгалтерського обліку (в зв'язку з переходом України на міжнародні стандарти та поширення вимог до облікової інформації) особливої актуальності набуває оцінка якості організації облікового процесу. У той же час фактичний стан бухгалтерського обліку значно відстає від сучасних вимог управління, що також потребує значного підвищення його якості.

До якісних показників відносять показники, які відображають ступінь поліпшення методології, організації та техніки обліку, аналізу і контролю. Процес ведення бухгалтерського обліку строго регламентовано законодавчими актами, що забезпечує отримання інформації різних рівнів управління за єдиною методологією та дає змогу проведення порівняльного аналізу якості обліку і отриманих результатів на різних ділянках підприємства.

Якість організації бухгалтерського обліку – здатність його елементів формувати інформацію про стан виробничо-господарчої діяльності підприємства, необхідну для здійснення основних функцій управління.

Рівень якості обліку – це відносна характеристика його якості, яка ґрунтується на порівнянні значень фактичного стану з базовими значеннями або еталонним стандартом. Якість бухгалтерського обліку складається з рівнів якості його складових елементів. У даному випадку під складовими елементами розуміють обов'язкові для виконання правила, вимоги, що передбачені офіційними документами, регламентуючими організацію обліку. Отже, якість ведення облікового процесу знаходиться в прямій залежності від його складових.

12.2 Оцінка якості бухгалтерського обліку

Якість повинна бути виміряна й наочно представлена у вигляді її оцінки.

Оцінка якості обліку – це кількісна характеристика одного або кількох складових елементів процесу бухгалтерського обліку, що розглядається відносно визначених умов його ведення. Таким чином, при кількісній оцінці якості обліку послідовно визначають відповідність складових, окремих показників та усього процесу.

Важливим етапом оцінки якості облікового процесу буде визначення об'єктів для такої оцінки. Первинними об'єктами бухгалтерського обліку є господарські операції, які виконуються в окремих підрозділах. Результати виконання кожної з операцій відображаються на відповідних рахунках. Кожен з них виступає як інформаційна підсистема. Вибір об'єктів для оцінки якості облікового процесу залежить від практичних потреб підприємства. Обліковою моделлю, яка є основою формування інформаційної системи підприємства, є план рахунків. А оскільки від правильного та своєчасного ведення бухгалтерського обліку на синтетичних рахунках залежить достовірність інформації, саме тому об'єктом оцінки якості повинен бути весь обліковий процес, його складові частини та елементи, що відображаються на затверджених до використання синтетичних рахунках (а з середини – на аналітичних та субрахунках). Показники якості організації та ведення обліку залежно від характеру завдань підприємства можна класифікувати за різними ознаками, основні з яких наведені у таблиці 12.1.

Таблиця 12.1 – Класифікація показників якості облікового і контрольного процесів

Критерій класифікації	Показники якості облікового і контрольного процесів
1	2
За змістом	Організація обліково-контрольної діяльності, повнота відображення господарського об'єкту, достовірність, своєчасність, аналітичність
За повнотою визначення	Елемент, частина процесу (група елементів), увесь процес
За призначенням	Регламентовані та фактичні
За способом вираження	Абсолютне та відносне значення
За оцінкою	Одиничні, комплексні, узагальнені

Облік і контроль на підприємстві здійснюється працівниками бухгалтерії у єдиному організаційно-технологічному процесі. Контроль якості облікового процесу повинен здійснюватися відповідно до закріплених функціональних обов'язків виконавців. Також слід передбачати матеріальну або адміністративну відповідальність винних осіб за невиконання окремих показників.

12.3 Економічні показники оцінки бухгалтерського обліку

До кількісних показників відносяться економічні показники, які характеризують ефективність здійснених запланованих заходів.

Важливим показником, що характеризує ефективність облікових, аналітичних та контрольних робіт, є їх трудомісткість і коефіцієнт зміни трудомісткості.

Коефіцієнт зміни трудомісткості розраховують за формулою

$$K_{3T} = \frac{T_{\text{базова}}}{T_{\text{факт}}} \quad (12.1)$$

де $T_{\text{базова}}$ — трудомісткість за базовий період;

$T_{\text{факт}}$ — трудомісткість за розрахунковий період.

Одним з показників трудомісткості, який відображає ефективність організації обліку на підприємстві, є показник навантаження на одного облікового працівника ($K_{\text{нав}}$), який розраховують за формулою:

$$K_{\text{нав}} = \frac{\text{Середньоспискова чисельність}}{\text{Кількість облікових працівників}}, \quad (12.2)$$

Показник характеризує ефективність здійснення заходів з удосконалення обліку, аналізу та контролю.

Показник річної економії визначається сумуванням економії, отриманої за рахунок удосконалення управління при використанні інформації в умовах автоматизації бухгалтерського обліку та за рахунок зменшення витрат на обробку облікової інформації.

Річна економія (E_p) визначається формулою:

$$E_p = P_y + P_z, \quad (12.3)$$

де P_y — річна економія, отримана за рахунок удосконалення управління при використанні інформації в умовах автоматизації бухгалтерського обліку, тис. грн.;

P_z — річна економія, отримана від зменшення витрат на обробку бухгалтерської інформації в умовах автоматизації бухгалтерського обліку, тис. грн.

Слід враховувати, що не всі заходи одразу дають ефект і не все може бути виражене в кількісному вигляді. Наприклад, не завжди можна розрахувати ефективність від підвищення рівня задоволення інформаційних потреб як самої бухгалтерії, так і керівного персоналу підприємства, а тому в деяких випадках треба застосовувати експертні оцінки.

У будь-якому разі, розрахунки ефективності мають бути перевірені на їх логічність, оскільки застосування невірних алгоритмів розрахунків чи неадекватне застосування можуть призвести до помилкових результатів.

Контрольні питання:

1. Які групи показників характеризують бухгалтерський облік?
2. Що мається на увазі під якістю бухгалтерського обліку?
3. Які показники характеризують якість облікової інформації?
4. Які кількісні економічні показники характеризують бухгалтерський облік?

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 16.07.99 р. № 996-XIV. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg> – Законодавство України.
2. Про затвердження положення (стандарту) бухгалтерського обліку 16 «Витрати» [Електронний ресурс] : наказ МФУ від 31 грудня 1999 р. N318 – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0027-00> – Законодавство України.
3. Бухгалтерський облік в Україні. Навч. посібник. За ред.. Р. Л. Хом'яка. – Львів : Національний університет «Львівська політехніка», «Інтелект-Захід», 2009. – 728 с.
4. Бухгалтерський фінансовий облік. Конспект лекцій. Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів спеціальності 7.050106 «Облік і аудит» / За ред. проф. Ф. Ф. Бутинця. – Житомир : ЖІТІ, 2009 – 912с.
5. Голов С.Ф. Управленческий учет. – Харків : Издательство Фактор, 2009. – 784 с.
6. Друри К. Управленческий и производственный учет: Пер. с англ./ Под ред. Я. В. Соколова. – Москва : Финансы и статистика, 2005. – 1071 с.
7. Карпушенко М. Ю. Організація обліку: Навч. пос. – Харків: Харківська академія міського господарства, 2011. – 247 с.
8. Лень В. С. Бухгалтерський облік в Україні. Основи та практика [Текст] : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл., які навчаються за освіт.-проф. прогр. бакалавра зі спец. «Облік і аудит» / В. С. Лень, В. В. Гливенко. – Вид. 4-те. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2012. – 747 с.
9. Організація бухгалтерського обліку. Навчальний посібник/ За ред., В. Д. Леня. – Київ : Центр навчальної літератури, 2006. – 696 с.
10. Сопко В. В. Бухгалтерський облік в управлінні підприємством: Навчальний посібник. – Київ, КНЕУ, 2006. – 487 с.

Навчальне видання

КАРПУШЕНКО Марія Юріївна

КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЙ

з дисципліни

«БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК В УПРАВЛІННІ ПІДПРИЄМСТВОМ»

*(для студентів 5,6 курсу денної і заочної форм навчання
за спеціальністю 8.03050901 – Облік і аудит)*

Відповідальний за випуск *Т. В. Момот*

За авторською редакцією

Комп'ютерне верстання *І. В. Волосожарова*

План 2015, поз. 120Л

Підп. до друку 23.12.2015 р.	Формат 60×84/16
Друк на ризографі	Ум. друк арк. 3,6
Зам. №	Тираж 50 пр.

Видавець і виготовлювач:
Харківський національний університет
міського господарства імені О. М. Бекетова,
вул. Революції, 12, Харків, 61002
Електронна адреса: rectorat@kname.edu.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи:
ДК № 4705 від 28.03.2014 р.